

หลักพระพุทธศาสนา

สุขีโว ภิกขุ วัดกันมาตยาราม

อนุสรณ์

ในพิธีพระราชทานเพลิงศพ

นางอุทัย สุขะโน

ณ วัดวังกัพง

อ.ปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ที่ ๑๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

อส
ส821ท
2522

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961117616

วันที่ 4 ๓๓ ๑๓๗

เลขทะเบียน C 4๒๗.

เลขหมู่ ๐๗

๐ 82149

หลักพระพุทธศาสนา

สุขีโว ภิกขุ วัดก้นมดขาราม

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

อนสรณ์

ในพิธีพระราชทานเพลิงศพ

นางอุทัย สุมะโน

ณ วัดสุทัศน์

อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

วันเสาร์ ที่ ๒๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

พลอากาศเอก หะริณ หงสกุล
มอบให้ห้องสมุดรัฐสภา

ด้วยพระมหากษัตริย์คุณ

ข้าพระพุทธเจ้า และบุตรธิดา รู้สึกซาบซึ้งในพระมหากษัตริย์คุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม ที่ได้ทรงรับ นางอุทัย สุขะโน เป็นคนใช้ในพระบรมราชานุเคราะห์ ครั้นเมื่อ นางอุทัย สุขะโน ได้ถึงแก่กรรมลงเมื่อ วันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ก็ได้ทรงพระเมตตา พระราชทานพวงมาลาวางหน้าศพ และทรงรับเป็นศพในพระบรมราชานุเคราะห์ และพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษด้วย

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

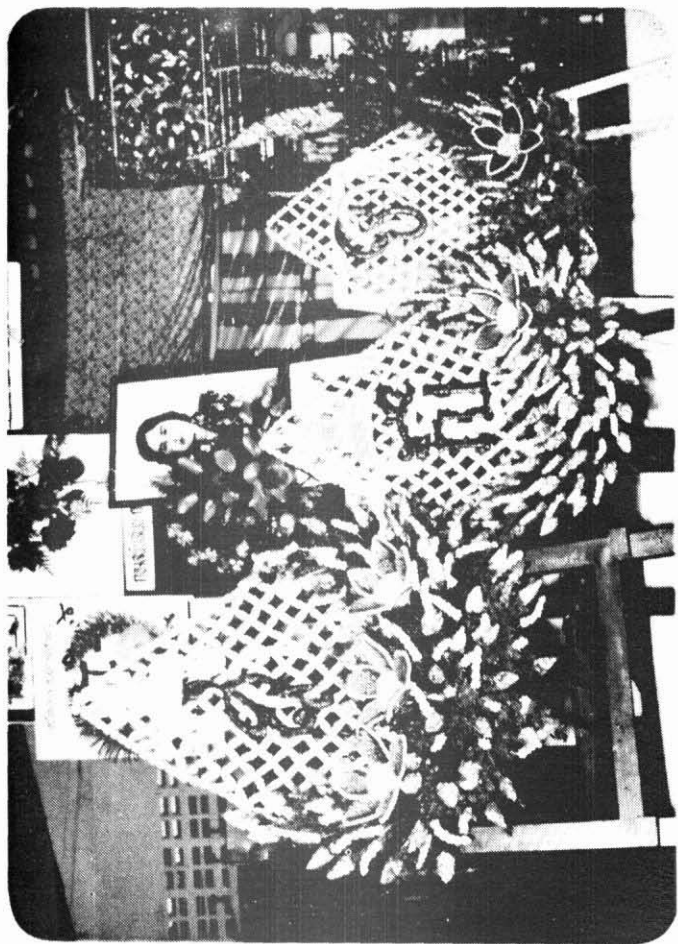
ข้าพระพุทธเจ้า พันเอก เรือ สุขะโน
รองผู้อำนวยการโรงเรียนทหารราบ
ศูนย์การทหารราบ ค่ายธนะรัชต์

นางอุทัย สุ่มะโน

ชาติ ๑๖ ตุลาคม ๒๔๗๐

มรณะ ๒๙ มกราคม ๒๕๒๒

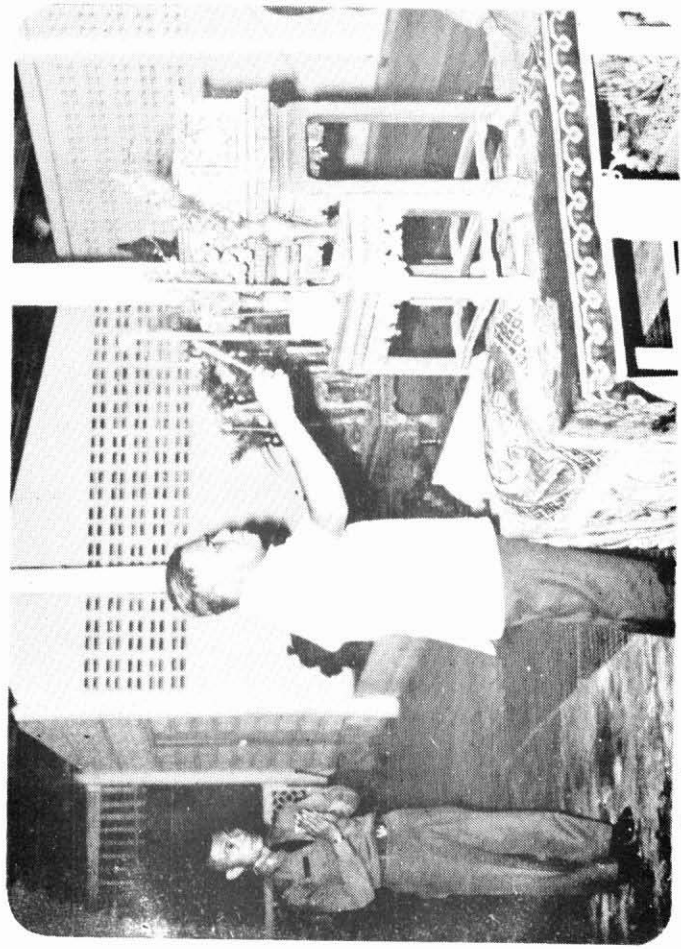

พวงมาลาพระราชทาน จาก สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ,
จาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ และจาก เจ้าฟ้าหญิงจุฬารัตน์วลัยลักษณ์ ฯ

พลตรี ณรงค์ฤทธิ์ มหารักษ์กษะ ผู้บัญชาการศูนย์การทหารราบ จุดเทียน เริ่มพิธีอานม้าศพ

เมื่อ ๒๙ มกราคม ๒๕๒๒

พลโท ปิ่น ธรรมศรี มทภ.๔ บูชาพระรัตนตรัย ในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ

เมื่อคืนวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๒๒

พันเอก ประสิทธิ์ วรเนตร รองผู้บัญชาการทหารราบ บูชาพระรัตนตรัย

ในพิธีสวดพระอภิธรรม เมื่อ ๓๑ มกราคม ๒๕๒๒

ครอบครัวของนางอุทัย สุมะโน
บุตร-ธิดา , บุตรสะใภ้และหลาน

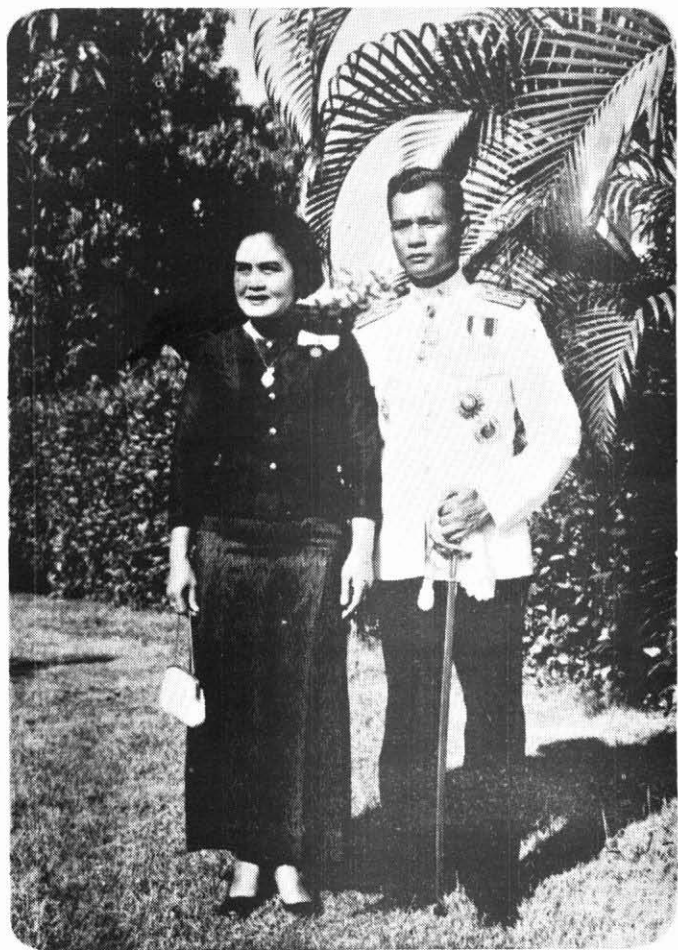
เคลื่อนศพสู่ที่บรรจุศพ เมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒ เวลา ๑๔.๐๐ น.

"...แต่เอ๋ยแต่นี้
 เป็นหมดที่อุปลักษณ์คิดน้าพา

เป็นหมดที่ไผ่จิตริชยา
 เป็นนับว่าอโหสิกรรมกัน..."

(รำพึงในป่าช้า)

ภาพสุดท้าย ถ่ายร่วมกับสามี

ประวัติ

นางอุทัย สุมะโน (สายคง) เกิดเมื่อวันอาทิตย์
ที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ที่อำเภอศรีนครินทร์
จังหวัดศรีสะเกษ เป็นธิดาของ ร.ต. สุด นางสมจัน
สายคง มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๗ คนด้วยกัน

เมื่อยังเยาว์ ได้ติดตามบิดามารดา ซึ่งรับราชการ
อยู่ในกรมแผนที่ทหารบก และกรมทางหลวง
แผ่นดิน โยกย้ายไปตามจังหวัดต่างๆ เกือบทั่วภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ

ได้สมรสกับ พ.อ. เรือ สุมะโน เมื่อวันที่ ๔
มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ที่อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
มีบุตร ธิดาด้วยกัน ๗ คน คือ

๑. ร.อ. อมฤทธิ สุมะโน ขณะนี้รับราชการ
อยู่ที่ศูนย์การทหารราบ

๒. ร.ท. กานต์ สุมะโน ขณะนี้รับราชการ
อยู่ที่ ผส. ๓๑ ร. พัน. ๑ ลพบุรี

(๔)

๓. นางอมรา ตันเจริญ ขณะนี้ศึกษาและประกอบอาชีพอยู่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา

๔. นางสาว อัญชลี สุมะโน ขณะนี้ทำงานอยู่ที่สหธนาคาร สาขาปราบบุรี

๕. นางสาว อัจฉรา สุมะโน ขณะนี้รับราชการอยู่ในกองราชเลขาธิการ ในสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

๖. นักเรียนนายร้อย ต่อศักดิ์ สุมะโน ขณะนี้กำลังศึกษาอยู่ใน โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ชั้นปีที่ ๕

๗. นักเรียนนายร้อย นาวิน สุมะโน ขณะนี้กำลังศึกษาอยู่ใน โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ชั้นปีที่ ๓

หลังจากสมรสแล้ว ได้ติดตามสามีซึ่งย้ายไปรับราชการในจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๙๑ ที่ ร.๑๑ พัน. ๓ (ภายหลังแปรสภาพเป็น ร. ๒๑ พัน. ๓) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๕)

พ.ศ. ๒๔๙๘ ที่ศูนย์การทหารราบ ค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี

พ.ศ. ๒๕๑๐ ที่ศูนย์การทหารราบ ค่ายธน-
รชต์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จนถึงแก่กรรม

นางอุทัยฯ เป็นผู้มีกิริยามารยาทอ่อนโยน มี
อุปนิสัยหนักแน่น เยือกเย็น อุดม มีความตั้งใจ
เสริมสร้างความสามัคคีแก่หมู่คณะ และบุคคลทั่วไป
มีความเมตตากรุณา และใฝ่ใจในด้านการกุศลต่าง ๆ
ตลอดมา จนได้รับพระราชทานเหรียญกาชาดสมนา-
คุณ ชั้นที่ ๓

ในด้านครอบครัว ได้เป็นแม่บ้านที่ดีของสามี
และเป็นมารดาที่ดีของบุตร ธิดา ทั้งเป็นที่รักใคร่
ของบรรดาเพื่อนฝูงและมิตรสหายตลอดมา ในด้าน
การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดานั้น นางอุทัยฯ ได้สนใจ
เอาใจใส่อย่างดีโดยตลอด จนบุตรธิดาได้เข้าศึกษา
ในระดับชั้นอุดมศึกษาทุกคน

(๖)

ครั้นเมื่อ วันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. ได้มีเหตุการณ์เกิดขึ้นอย่าง ไม่คาดฝันมาก่อน ยังความตกใจแก่บรรดาชาวค่าย ธารวัชต์เป็นอย่างยิ่ง นั่นก็คือชาว นางอุทัยฯ ได้ ประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ บนถนนเพชรเกษม ระหว่างหน้าค่ายธารวัชต์ กับอำเภอปราณบุรี ได้ เข้ารับการรักษายาบาลขั้นต้น ที่โรงพยาบาลค่าย ธารวัชต์ แล้วส่งไปรักษาต่อที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า กรุงเทพมหานคร

จากการตรวจทางสมอง และอื่น ๆ ในตอนแรก ไม่มีอะไรร้ายแรง ในวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๑ (หลังจากป่วยได้ ๖ วัน) ก็สามารถออกจากห้องคนไข้ฉุกเฉิน มาพกรักษาตัวอยู่ในห้องคนไข้พิเศษได้ พุดคุยกับผู้มาเยี่ยมได้เหมือนปกติ ทำให้ผู้มาเยี่ยม รู้สึกเบาใจเป็นอันมาก

ต่อมาอีก ๒ วัน คือ ในวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๑ เวลาประมาณ ๑๗.๐๐ น. ได้เกิดอาการ

แทรกซ้อนขึ้น อาการนำวิตกจนต้องเข้าห้องคนไข้
ฉุกเฉินอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นมาก็หมดความรู้สึก ไม่
สามารถพูดได้จนกระทั่งวาระสุดท้าย

นางอุทัย ฯ ได้รับการรักษาพยาบาลอยู่ที่โรง-
พยาบาลพระมงกุฎเกล้า จนถึงวันที่ ๖ กรกฎาคม
พ.ศ. ๒๕๒๑ จึงได้ย้ายมาพักรักษาตัวที่โรงพยาบาล
ค่ายชนะรัชต์

จนถึงวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๒ เวลา
๐๙.๒๐ น. หัวใจได้หยุดเต้นลงอย่างเฉียบพลัน แพทย์
และพยาบาลได้ช่วยเหลืออย่างสุดความสามารถ แต่
อาการก็กระเตื้องขึ้นเพียงเล็กน้อย และได้สิ้นใจ
ด้วยอาการสงบ เมื่อเวลา ๑๑.๕๕ น. ของวันนั้น
ท่ามกลางแพทย์ พยาบาล สามี บุตรีธิดา และ
ญาติมิตร รวมอายุได้ ๕๑ ปี ๓ เดือน ๑๓ วัน รวม
เวลาที่ป่วยอยู่ในโรงพยาบาลนานถึง ๑ ปี ๑ เดือน
กับ ๓ วัน

(๘)

ขณะเมื่อยังมีชีวิตอยู่ นางอุทัย ได้ประกอบกรรมดีไว้เป็นอันมาก เป็นที่รักของสามี, บุตรีธิดา, หลาน, ญาติมิตร ตลอดจนผู้ที่คบหาสมาคมด้วยโดยทั่วไป เมื่อมามีอันต้องจากไปในวัยที่ยังไม่สมควร เช่นนี้ ย่อมเป็นที่อาลัยแก่ครอบครัว และผู้ที่รู้จักมักคุ้นเป็นอย่างยิ่ง

จึงขออธิษฐานให้กุศลกรรมต่างๆ ที่นางอุทัย สุกุมโน ผู้วายชนม์ ได้กระทำไว้แต่ครั้งเมื่อยังมีชีวิตอยู่ จงเป็นผลนำส่งให้ดวงวิญญาณไปสู่สุคติ ในสัมปรายภพนั้น เทอญ.

ไว้อาลัย

คุณอุทัย สุมะโน

ความตายเป็นเรื่องของชีวิต ความอาลัยเป็นเรื่องของความรัก ตลอดเวลา ๓๒ ปี กับ ๒๕ วัน ที่ผมและอุทัยได้อยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันฉันท์สามีภรรยา เราต่างรู้สิทธิและหน้าที่ซึ่งกันและกัน รู้สิ่งที่ควรและไม่ควร บางครั้งแม้ต่างฝ่ายจะมีอารมณ์ร้ายบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของคนที่อยู่ร่วมกัน เราก็ระงับได้ด้วยเหตุผล และด้วยความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน อุทัย ในฐานะภรรยา เป็นภรรยาที่ดี ให้เกียรติ ให้ความยกย่องสามี รู้จักและเอาใจใส่ในหน้าที่เป็นอย่างดี ในบางครั้งก็ยอมส่งตัวสามีไปราชการต่างประเทศ เช่นไปราชการสงครามเกาหลี หรือไปศึกษาในประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ซึ่งการจากไปแต่ละครั้งเป็นเวลาแรมปี ก็ไม่เคยบกพร่องใดๆเลย

อุทัยในฐานะแม่ ก็เป็นแม่ที่ดีมากของลูก ๆ คอยดูแล
 ปกป้องเอาใจใส่แนะนำอบรมสั่งสอน และส่งเสริม
 ให้ลูก ๆ ได้รับความการศึกษา เพื่อความก้าวหน้าใน
 อนาคต และมีอาชีพพึ่งตนเองได้ทุกคน ถึงแม้จะมี
 บุตรธิดารวมกันถึง ๗ คน ก็ตาม แต่ก็สามารถสนับสนุน
 ให้ลูกทุกคนได้เข้าศึกษาตามที่ตนชอบและถนัด
 ในชั้นอุดมศึกษาได้ทุกคน

ในด้านการศึกษาทั่วไป อุทัย สามารถคบค้า
 สماعมด้วยได้ทุกชั้น ไม่เลือกว่าคนมั่งมีหรือยากจน
 คบได้ทั้งสิ้น เป็นผู้มีเมตตาจิตเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนมนุษย์
 จึงเป็นที่รักใคร่นับถือของคนทั่วไป แม้อุทัย จะจาก
 ผม จากลูก ๆ และจากทุกสิ่งทุกอย่างไปแล้วก็ตาม
 แต่ความดีของอุทัย ก็ยังไม่เลือนหายไปจากสังคม
 แม้กระทั่งทุกวันนี้ ผมก็ยังได้ยินได้ฟังจากผู้กล่าวขวัญ
 ยกย่องสรรเสริญอยู่เสมอ

(๑๑)

อุทัยเป็นคนรักงาน มีความอดทน ไม่เป็นคน
หยาบโห่ยง ไม่ว่าจะงานนั้นจะหนักหรือเบา ก็ยินดี
ช่วยกันต่อสู้จนกว่าจะประสบผลสำเร็จ นับว่าเป็น
หลักเป็นกำลังสำคัญ ในการสร้างรากฐานครอบครัว
ของผม เป็นศรีภรรยาที่ผมรักและอาลัยอย่างสุดที่จะ
พรรณนาได้

ดวงวิญญาณของคุณอุทัย ๆ จะสถิตอยู่ในสุคติ
ภพใด ๆ ก็ตาม ขอจงได้รับทราบว่า ผมและลูก ๆ
ตลอดจนหลาน ญาติพี่น้อง และผู้ที่เคารพนับถือได้
ร่วมกันตั้งใจบำเพ็ญกุศลอุทิศไปให้ และขอจงสำเร็จ
เป็นบัจจัยให้เกิดสุขแก่ดวงวิญญาณของคุณอุทัย ในสัม-
ปรายภพนั้น ๆ ด้วย.

พันเอก เรือ สุมะโน

รัก และอาลัย แม่

ลูกได้รับ จม. ของคุณพ่อ เรื่องแม่ได้จากลูก
ไปเสียแล้วในช่วงที่ลูกกำลังดูหนังสือสอบ คุณพ่อ
จึงยังไม่บอกลูก เมื่อลูกทบทวนหน้าวันดู ในช่วงที่
แม่เสียนั้น เหมือนมีลางร้ายบอกลูก ก่อนหน้านั้น
ไม่นานนัก ลูกฝันร้าย ๒ วันติดกัน แต่ลูกไม่คาด
คิดว่า จะต้องสูญเสียแม่ก่อนที่ลูกจะได้กลับบ้านไปดู
แลแม่ยามเจ็บไข้ ลูกเสียใจจริงๆ

ปกติ แม่เป็นคนแข็งแรงไม่ค่อยเจ็บไข้ง่ายนัก
ลูกจำได้ว่า นับครั้งได้ ซึ่งก่อนหน้าที่ลูกจะมาเมือง
นอก ลูกพาแม่ไปเช็คสุขภาพ ปรากฏว่าแม่แข็งแรง
ดี ไม่มีโรคภัยแรงอะไร ลูกยังนึกดีใจ และ
สบายใจว่า ในช่วงระยะเวลาที่อยู่เมืองนอก แม่คงไม่
เจ็บไข้แน่ แต่แล้วเหตุการณ์ที่ลูกไม่คาดคิดก็ได้เกิด
ขึ้น ถึงแม้ใคร ๆ จะบอกลูกว่าเป็นวัฏจักรแห่งชีวิต
แต่ลูกก็ยังทำใจไม่ได้

(๑๓)

ลูกจำได้ว่า วันที่ลูกจะเดินทางมาเมืองนอก
แม่ได้บอกลูกว่า แม่ไม่ไปส่งนะ จะได้กลับมาพบ
กันอีก

ลูกไม่คิดเลยว่า จากแม่วันนั้นจะเป็นครั้งสุดท้าย
ท้ายของลูกที่จะได้พบแม่อีก

แม่ของลูกนั้น เป็นคนอดทน และเข้มแข็ง
ถึงแม่แม่จะมีลูกถึง ๗ คน แต่แม่ก็มีวิธีการในการ
เลี้ยงดูลูกทั้ง ๗ คน ของแม่ อย่างฉลาดและอดทน
ลูกไม่เคยเห็นแม่แสดงความเหน็ดเหนื่อย ในการอบ-
รมเลี้ยงดูลูก ๆ ของแม่เลย และลูก ๆ ของแม่ทุกคน
ก็เติบโตมาอยู่ในขอบเขตตามที่แม่เลี้ยงดูอย่างดี

ลูกจำได้ว่า แม่จะเล่าถึง เมื่อตอนเด็ก ๆ ของ
ลูก ๆ คนนั้นคนนั้นให้พวกเราฟัง ทำให้พวกเรานึก
สุขใจ เช่นว่าเรื่องของลูก เมื่อตอนเล็ก ๆ ได้ยินเสียง
ฟ้าร้อง จะร้องให้ วิ่งเข้าไปหาแม่ และบอกแม่ว่า
ฟ้าแตก เป็นต้น เมื่อลูกโตขึ้น แยกครอบครัวไปแล้ว

(๑๔)

แม้อย่างอดเป็นห่วงลูกไม่ได้ ตามไปดูแล ทุกข์ สุข
ของลูกตลอดเวลา ลูกยังจำได้ดี จนถึงทุกวันนี้ วิธี
การอบรมเลี้ยงดูลูก ๆ ของแม่ แม่สอนให้ลูก ๆ มี
เหตุผล บางครั้งแม่จะใช้ไม้แข็ง และนี่মনวลในที่
ซึ่งเป็นวิธีการของแม่ที่จะเข้าถึงจิตใจของลูก ๆ อย่าง
ฉลวย ลูกสัญญาว่าลูกจะจดจำ และนำแนวการสอน
ลูกของแม่นำไปสอนลูกของลูกอีกต่อหนึ่งอีกด้วย

การสูญเสียแม่ครั้งนี้ เป็นการสูญเสียที่ลูกยาก
จะลืมได้ง่าย ๆ ถ้าชาติหน้ามีจริง ลูกขอเกิดเป็นลูก
ของแม่ทุกชาติ ด้วยคุณความดีต่าง ๆ ของแม่ กอปร
กับแรงอธิษฐานของลูก ๆ ขอให้ดวงวิญญาณของแม่
ไปสู่สุคติสรวงสวรรค์เทอญ.

รัก—แม่

ลูก อ้อย

แม่..... ของลูก

วันจันทร์ ที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๒๒ เวลา ๑๑.๕๕ น. เป็นเวลาที่พ่อและลูก ๆ ทุกคน พบกับความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ของชีวิต.....แม่จ๋า....ถึงแม้แม่จะป่วยและช่วยตัวเองไม่ได้ ไม่รับรู้อะไร แต่พ่อและลูก ๆ ทุกคนก็ยังรู้สึกว่ามีแม่อยู่ ลูก ๆ รู้สึกอบอุ่นใจที่ได้อยู่ใกล้ชิด ได้พูดคุยหยอกล้อกับแม่ และมีความสุขที่ได้ปรนนิบัติทดแทนบุญคุณของแม่

ตลอดเวลาที่แม่มีชีวิตอยู่ แม่ทำให้บ้านเรามีความสุข สนุกสนาน แม่มักจะมีเรื่องราวต่าง ๆ ที่สนุกและมีประโยชน์มาเล่าให้ลูก ๆ ฟังเสมอ และในเวลาเดียวกันแม่ก็จะสอนให้ลูก ๆ ทำแต่สิ่งที่ดีงาม มีความอดทน ขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อการทำงาน สิ่งที่แม่หวังและพูดอยู่เสมอ คือ ต้องการเห็นลูกทุก ๆ คน ประสบความสำเร็จในด้านการศึกษาและการทำงาน แม่จะคอย

ให้กำลังใจแก่ลูก ๆ ทุกคน เมื่อลูกคนใดประสบความสำเร็จ แม้ก็จะพลอยชื่นชมยินดีด้วย แต่ถ้าลูกคนใดพลาดพลั้ง แม้ก็จะเป็นผู้ปลอบประโลมใจไม่ให้ท้อแท้ และให้กำลังใจมุนานะต่อสู้อต่อไป แม่เป็นคนใจบุญ ชอบทำบุญกุศล ทาน มีเมตตาประจำใจ ถ้าเห็นใครตกทุกข์ได้ยาก แม่ต้องช่วยเหลือเสมอ แม่เชื่อเรื่องชาตินี้—ชาติหน้า ยึดมั่นในบาปบุญคุณโทษ จึงสอนให้ลูก ๆ ทำแต่ความดี มีความซื่อสัตย์ ไม่คิดร้าย และเอาเปรียบผู้อื่น

ต่อไปนี้เราไม่มีแม่อีกแล้ว.....แม้ว่าเราทุกคนจะเสียใจเพียงใด ไม่อยากให้เกิดการณ์นี้เกิดขึ้นกับเราเพียงใด.....แต่.....ถ้าเราห้ามกฎของชีวิตไม่ได้.....เราก็ต้องยอมรับกฎแห่งชีวิตจะแม่..... แม่ของลูกไปสบายแล้ว..... ลูก ๆ เชื่อว่าผลกรรมดีทั้งหลายที่แม่ได้ทำตลอดจนพ่อและลูก ๆ ได้ทำ จะส่งผลให้แม่ของลูกเป็นสุขในสัมปรายภพชั่วนิรันดร.

จากลูก ๆ ของแม่

อาลัย แม่

ถึงแม้ว่าหมึกจะได้มีโอกาสเป็นลูกของแม่ น้อยกว่าพี่ ๆ ทุกคนก็ตาม แต่ลูกก็คิดว่าความรักที่ลูกได้รับจากแม่ ไม่น้อยกว่าที่พี่ ๆ ได้รับเลย ความเอาใจใส่ที่แม่มีต่อลูก เป็นห่วงเมื่อลูกป่วยไข้ ซึ่งลูกก็ยอมรับว่า ลูกคนเดียวเท่านั้นที่สร้างความห่วงใยให้กับแม่มากกว่าพี่ ๆ ในเรื่องนี้..... แม่พร่ำสอนในสิ่งที่ลูกยังไม่เคยพบ คอยตักเตือนในสิ่งที่ลูกหลงผิด แม่มีจิตใจเข้มแข็ง มีเหตุผลกับลูกทุกคน ในบางครั้งความไม่เข้าใจกันเกิดขึ้นระหว่างพี่น้อง แม่ก็จะเป็นผู้ช่วยให้พวกเราเข้าใจกันและรักกัน ซึ่งลูกก็ยังจำคำพูดของแม่ได้เสมอว่า “เป็นพี่น้องกันจะต้องรักกัน พี่จะต้องเสียสละให้น้อง และน้องต้องเชื่อฟังพี่” และคำพูดนี้ก็ยังคงฝังอยู่ในจิตใจลูก ในราว ๑ ปี ระหว่างที่แม่ป่วยในโรงพยาบาล แม่ต้องนอนแต่ในเตียงเป็นเวลานาน แม่พูดไม่ได้ เดินไม่ได้ มือแขนของแม่

เคลื่อนไหวเองไม่ได้ แม้กระทั่งทานอาหารเองไม่ได้ ลูกไม่ยอกคิดว่าแม่เป็นอัมพาต แต่มันก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ แต่แล้วก็ถึงวันซึ่งแม่ได้พ้นทุกข์ สิ้นสุดการทรมานจากการป่วยไข้ แต่ไม่ได้หมายความว่าแม่ของลูกหายจากป่วยไข้ กลับเป็นการสิ้นสุดซึ่งไม่มีโอกาสหวนกลับมาอีก ไม่มีโอกาสเห็นความสำเร็จขั้นแรกซึ่งลูกคิดว่า จะให้เป็นของขวัญแก่แม่ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า.....

แม้ว่าวาระสุดท้ายของแม่กำลังมาถึง ลูกก็ยังได้เห็นแววตาแห่งความหวังโยของแม่ที่มีต่อลูก จนกระทั่งดวงตาของแม่ปิดสนิทลง ลูกไม่ยอกบอกความรู้สึกของลูกในขณะนั้น แต่ลูกก็รู้ว่ามันเป็นการสูญเสียสิ่งที่มีค่าที่สุดในชีวิตของลูก..... อีกไม่นานร่างกายของแม่จะค่อยๆ สลายไป แต่พระคุณซึ่งแม่มีต่อลูกจะฝังแน่นในจิตใจลูกเสมอ.

อาลัย คุณอุทัย เพื่อนรัก

ดิฉันได้รู้จักคุณอุทัย ตั้งแต่สมัยที่ยังอยู่ในค่าย
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี โดยที่
สามีของดิฉัน และของคุณอุทัย เป็นนักเรียนนาย-
ร้อยรุ่นเดียวกัน จึงทำให้ครอบครัวของเราทั้งสอง
มีความสนิทสนมกันมากยิ่งขึ้น เสมือนเป็นญาติแท้ ๆ
เราทั้งสองต่างมีความปรารถนาดี ช่วยเหลือซึ่งกัน
และกันไม่ว่าในงานส่วนตัวและส่วนรวม

เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๒๐ ได้ทราบข่าว
ว่า คุณอุทัย ได้ประสบอุบัติเหตุ โดยรถยนต์ อากาศ
สาหัส พวกเราได้ติดตามดูอาการด้วยความห่วงใย
ทั้งที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า และโรงพยาบาล
ค่ายธนระวัชต์มาโดยตลอด จนเมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม
๒๕๒๒ ได้ทราบข่าวมรณะกรรมของคุณอุทัย ดิฉัน
รู้สึกตกใจ เสียตายและอาลัยเพื่อนเป็นที่สุด และ

รู้สึกว้าวุ่นที่ต้องขาดเพื่อนรักที่สนิทสนมประดุจญาติ
ไปอย่างไม่มีวันกลับ

ขณะที่คุณอุทัยยังมีชีวิตอยู่ ได้ปฏิบัติหน้าที่
อย่างครบถ้วนและดียิ่ง คือ เป็นภรรยาที่ดีของสามี
เป็นแม่ที่ดีของลูก ๆ เป็นมิตรที่ดีของทุกคน เมื่อ
คุณอุทัยต้องจากไปเช่นนี้ ทำให้พวกเราบรรดาครอบครัว
ของทหารในค่ายธนะรัชต์ทุกคน ระลึกถึงคุณ
งามความดี เสียหายและอาลัยอย่างสุดซึ้ง

ขอให้คุณงามความดี และกุศลผลบุญที่คุณอุทัย
ได้ทำไว้ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของ คุณอุทัย
สุขะโน เพื่อนรัก จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วย
เทอญ.

๔
จากเพื่อน

ขุนนาค วรรณนคร

หลักพระพุทธศาสนา

สุชีโว ภิกขุ วัดกัณฺเฒ่าตุยาราม

เรียบเรียง

สารบาญ

๑. หลักทั่วไป	๑
๒. หลักเรื่องคนที่ประเสริฐ	๒
๓. หลักพึ่งตนเอง ปฏิเสธการอ้อนวอน	๔
๔. หลักความเชื่อถือ	๗
๕. หลักเรื่องฤกษ์งามยามดี	๑๑
๖. หลักเรื่องน้ำศักดิ์สิทธิ์	๑๓
๗. หลักกรรม (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว)	๑๖
๘. หลักไม่เบียดเบียน, ไม่ก่อเวร	๒๓
๙. หลักเมตตากรุณาช่วยเหลือเผื่อแผ่กัน	๒๙
๑๐. หลักขันติ ความอดทน	๓๓
๑๑. หลักมกนั้อยสันโดษ	๓๘
๑๒. หลักความสำเร็จผล	๔๒
๑๓. หลักกตัญญูกตเวที	๔๔
๑๔. หลักเรื่องการกลั่บตั้ว	๔๕
๑๕. หลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน	๕๖
๑๖. หลักปฏิบัติ ๓ ชั้น (ศีล, สมาริ, บัญญา)	๕๙

๑๗.	หลักเรื่องอนัตตา	๖๒
๑๘.	หลักอริยสัจ	๖๘
๑๙.	หลักนิพพาน	๗๑
๒๐.	หลักความไม่ประมาท, บัจฉิมโอวาท	๗๖

หลักพระพุทธศาสนา

๑. หลักทั่วไป

- (๑) “ไม่ทำความชั่วทั้งปวง
- (๒) ทำความดี
- (๓) ขำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว.”

มหาปทานสูตร ๑๐/๕๑ รัชมบท ๒๕/๔๐.

อธิบาย: สิ่งที่เลวทรามเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและคนอื่นชื่อว่าความชั่ว. การไม่ทำความชั่ว คือ งดเว้นการกระทำที่เลวทราม หรือที่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนและคนอื่น. แต่เพียงงดเว้นความชั่วยังไม่พอ ต้องทำความดีอีกด้วย. ความดี คือ สิ่งที่ชอบธรรม อันเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนและบุคคลอื่น. ท่านผู้บางชนิดและสวะในแม่น้ำไม่เป็นอันตรายแก่ใคร แต่ก็ไม่

เป็นประโยชน์แก่ใคร คนที่ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น
ซึ่งนับว่าเว้นความชั่วแล้ว ถ้าไม่ทำความดี ก็
ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นที่ชอบธรรม ก็เหมือน
ต้นหญ้าบางชนิดหรือสวะนั้น และแม้เว้นความชั่วทำ
ความดีแล้ว ถ้าไม่ชำระจิตใจให้ผ่องแผ้ว ก็เว้นชั่ว
และทำความดีไม่ได้ตลอด เพราะยังมีใ้ปรับปรุง
จิตใจซึ่งเป็นต้นแก้วอย่างสำคัญที่จะให้เว้นชั่ว และทำดี
ได้อย่างแท้จริง การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้วนั้น
หมายความว่าตั้งแต่อย่างต่ำจนถึงอย่างสูงที่สุด คือทำ
กิเลสเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต มีความโลภ โกรธ หลง
เป็นต้น ให้หมดไป.

๒. หลักเรื่องคนที่ประเสริฐ

“ผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติเป็น
ผู้ประเสริฐในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.”

อัครกัณฐสูตร ๑๑/๑๐๑.

อธิบาย: ความรู้หรือวิชาช่วยให้คนฉลาดสามารถ
 แต่ถ้าคนมีความรู้อย่างเดียวไม่ปรับปรุงความประพฤติ
 (จรณะหรือจริยา) ให้ดี ก็ใช้ไม่ได้. คนมีความรู้
 อาจเป็นคนเลวทรามหยาบคายก็ได้ อาจโกงก็ได้ และ
 โกงเก่งกว่าคนโง่เสียด้วย. คนมีความประพฤติดี แต่
 ถ้าไม่มีความรู้ ยังเป็นคนโง่ ก็ยังชื่อว่าบกพร่อง. ต้อง
 ประกอบพร้อมทั้งความรู้และความประพฤติ จึงเป็น
 ผู้ประเสริฐ. เมื่อเป็นเช่นนั้น คนที่จัดว่าประเสริฐ
 ตามหลักพระพุทธศาสนา ก็คือต้องมีทั้งความรู้ ทั้ง
 ความประพฤติดี. พระพุทธเจ้าได้รับสรรเสริญว่า
 วิชชาจรณสมบุณโน ผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้และ
 ความประพฤติ จึงนับว่าทรงเป็นตัวอย่างที่ดีของเรา
 ทั้งหลาย. ในพระสูตรเดียวกันนั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่า
 “ผู้ที่นับว่าเลิศกว่าคนเหล่านั้น (นับว่าเลิศได้)
 โดยธรรม ไม่ใช่เลิศโดยอธรรม. ดูก่อน
 วาเสฏฐะทั้งหลาย! เพราะว่า ธรรมเป็นสิ่งประเสริฐ
 ในหมู่ชน ทั้งในบัดนี้ และบัดหน้า” ด้วย

เหตุนี้ แม้ความรู้อย่างอ่อนอยู่บ้าง ก็้วยเรียนยังไม่จบ
ก็ตี เริ่มเรียนก็ตี แต่ความประพฤติที่คืนนั้นควรให้
อยู่เสมอ.

๓. หลักพึ่งตนเองปฏิเสธการอื่นวอน

(๑) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอจะมี
ตนเป็นที่พึ่งเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย จง
มีธรรมเป็นที่พึ่งเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย.”

จักกวัตติสูตร ๑๑/๗๔. จันทรสังยุต ๑๑/๕๓. มหาปรินิพพานสูตร
๑๐/๑๐๘

(๒) “ท่านทั้งหลาย จงดำเนินไปตามทาง
นั้น (มรรค ๘) ซึ่งจะทำให้หลงได้ ท่าน
ดำเนินตามทางนั้นแล้ว จักทำที่สุดทุกข์ได้ เราบอก
ทางให้เพื่อให้รู้วิธอุณหาสวรรค์ (คือกิเลส) ความ
เพียรเป็นหน้าที่ที่ท่านทั้งหลายควรทำเอง ตถาคตเป็น
แต่ผู้บอก. ผู้หมั่นเพ่งพินิจปฏิบัติตามจะพ้นจาก
บ่วงแห่งมาร.”

(๓) “ถ้าฟังความปรารถนา จะทำให้จิตใจ
พ้นจากอาสวะ คือกิเลสที่คงสันดานไม่ได้ เหมือน
ไก่ไม่กกไข่ ปรารถนาให้ลูกไก่ออกจากฟองอย่าง
เดียว ข่อมไม่สำเร็จ.”

ใจความในสังยุตตนิคาय จันทรวารวรรค ๑๑/๖๘๕.

(๔) “ดูก่อนภคฤหบดี เราผู้ตถาคตไม่กล่าว
ความได้สิ่งที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ เจริญใจ ทั้ง ๕
นี้ คือ อายุ, ผิวพรรณ, ยศ, สุข, สวรรค์ เหตุ
ความวิงวอนปรารถนา, ถ้าจักได้เพราะความวิงวอน
ปรารถนาแล้วไซ้ ใครงในโลกนี้จะพึงเสื่อมจาก
สิ่งไร. ดูก่อนภคฤหบดี! อริยสาวกผู้ใคร่สิ่งเหล่านั้น
นั้น ไม่ควรที่จะวิงวอนและเพลิดเพลนยินดีสิ่งเหล่านั้น
และไม่ควรทำความวิงวอนปรารถนา เพราะเหตุสิ่ง
เหล่านั้น อริยสาวกนั้นพึงปฏิบัติ ข้อปฏิบัติที่จะให้
สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้น.”

ใจความในอนาถปิณฑิกสูตร บัญจนนิคาธังคฺคฺครนิกาย ๒๒/๕๑.

(๕) “คนแลเป็นที่พึงของตน คนอื่นใครเล่า

ฟังเป็นที่ฟังได้. เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อม
ได้ทั้งฟังซึ่งได้โดยยาก.”

ธัมมบท ๒๘/๓๑.

(๖) “ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ เป็นของ
จำเพาะตน, คนอื่นทำคนอื่นให้หมดจดไม่ได้.”

ธัมมบท ๒๘/๓๑.

อธิบาย: พระพุทธศาสนาสอนให้ทำตนเป็นที่พึ่ง
ของตน ไม่ให้เป็นนักฝันหรือสร้างวิมานบนอากาศ
หรืออ้อนวอนบวงสรวง ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาล
อำนวยความสะดวกตนปรารถนา ให้รู้จักประกอบเหตุให้สมที่
จะได้รับผลที่ปรารถนา เช่น ประสงค์ที่จะรู้หนังสือต้อง
เรียนหนังสือ ไม่ใช่รอให้ถึงวันคืบคั้นดีแล้วอ่านออกเอง
กิจการบางอย่าง แม้ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ก็สอน
ให้รู้จักช่วยตนเอง รู้จักทำตนให้มีคุณธรรมพอที่ผู้อื่น
จะมีเมตตา กรุณาสงเคราะห์อนุเคราะห์ได้ อันชื่อว่า
อาศัยตัวเองในการทำตัวให้มีที่พึ่งอาศัยนั้นเอง, ถ้า
ความอยากได้คือลอย ๆ โดยไม่ต้องทำอะไร จะเป็นเหตุ

ให้สำเร็จความปรารถนาแล้ว จะมีใครยากจน หรือ
 ขาดแคลนสิ่งที่ต้องประสงค์ ต้องการข้ามน้ำ ผึ่งโน้น
 ก็มาหาเองโดยไม่ต้องลงเรือ. ผู้อื่นที่จะให้ความ
 อุปการะนั้น อาจจะมีอายุไม่ยืนพอจะอุปการะได้ตลอด
 ชีวิตเรา และในระหว่างนั้นเขาอาจไม่ชอบเรา หรือ
 เขาอาจตกต่ำลงจนไม่สามารถอุปการะก็ได้. อนึ่ง ผู้
 อื่นจะอุปการะได้ก็แค่สมบัติภายนอก ส่วนสมบัติภายใน
 คือคุณธรรมนั้น ไม่มีใครปฏิบัติแทนกันได้. เพราะ
 ฉะนั้น หลักพึ่งตนเองจึงเป็นหลักที่ใช้ได้ทั้งทางโลก
 ทางธรรม.

๔. หลักความเชื่อถือ

“ดูก่อนชาวกาลมะทั้งหลายนี ! พวกท่านอย่า
 ได้ถือ (๑) โดยพึ่งตามกันมา, (๒) โดยสืบ
 ต่อกันมา, (๓) โดยต้นข้าวลือ, (๔) โดยอ้าง
 คำรา, (๕) โดยนึกเดาเอา, (๖) โดยคาดคะเน,

๑. หลักเช่นนี้ตรัสไว้หลายแห่ง ตรัสกะใครก็ออกชื่อผู้มัน เช่น ในกัถย-
 สุตตรทรงใช้คำปราศรัยว่า กูก่อนกัถยยะ !

(๗) โดยตรึกตามอาการ, (๘) โดยชอบใจว่า
 ต้องตามลัทธิของตน, (๙) โดยเชื่อว่าผู้พูดควรเชื่อ
 ใจ, (๑๐) โดยนับถือว่าท่านเป็นครูของเรา. คุณก่อน
 ชาวกาลามะทั้งหลาย ! เมื่อใดที่ท่านรู้ได้ด้วยตนเองว่า
 ธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศล มีโทษ นักปราชญ์ติเตียน
 เมื่อทำแล้ว ย่อมให้เกิดแต่ส่วนที่ไม่เป็นประโยชน์
 และทุกข์ ท่านควรละธรรมเหล่านั้นเสีย ธรรมเหล่า
 นั้นเป็นกุศล ไม่มีโทษ นักปราชญ์สรรเสริญ เมื่อ
 ทำแล้ว ย่อมให้เกิดประโยชน์และสุข ท่านควรเข้า
 ถึงธรรมเหล่านั้นอยู่.”

ใจความในกาลามสูตร ๒๐/๒๔๓. กัททียสูตร ๒๐/๒๔๕.

อธิบาย: ทางพระพุทธศาสนาสอนว่า การที่จะ
 เชื่ออะไรลงไป ไม่ควรเชื่ออย่างมงาย (อริโมกข-
 สัทธา น้อมใจเชื่อ) ควรเชื่ออย่างมีเหตุผล (สัทธา-
 ญาณสัมปยุต เชื่อประกอบด้วยปัญญาหยั่งรู้) ใน
 ที่ใดสอนเรื่องศรัทธา ในที่นั้นก็สอนให้มีปัญญากำกับ

อยู่ด้วยเสมอ. ผู้นับถือพระพุทธศาสนา จึงเชื่อว่ามี
เสรีภาพในการใช้ความเชื่ออย่างเต็มที่ เพราะศาสนา
นี้ไม่นิยมการบังคับ การล่อลวงให้เชื่อในสิ่งใด ๆ.
พระสารีบุตรเถระ ผู้เป็นอัครสาวกก็เคยตอบว่า ท่าน
ไม่ได้เชื่อเพราะพระพุทธเจ้าบอกให้เชื่อ แต่เชื่อเพราะ
พิจารณาเห็นด้วยใจของตนเอง คนที่ได้บรรลุมรรคผล
ทางพระพุทธศาสนา มีคำแสดงคุณลักษณะอยู่อย่าง
หนึ่งว่า “อปรปััจฉัย” คือไม่ต้องมีคนอื่นเป็น
ปััจฉัยหรือเป็นเครื่องสนับสนุนใจให้เชื่อ เขาเชื่อตัว
ของเขาเอง เหมือนการกินมะม่วงสุก ผู้กินย่อมรู้
เอง ไม่ต้องเชื่อตามที่คนอื่นอธิบาย. วิชาวิทยาศาสตร์
(Science) พยายามค้นหาความจริงด้วยการทดลอง
และสังเกต และถ้าสิ่งใดสูงหรือประณีตเกินกว่าที่จะ
ทดลองหรือสังเกตได้ วิทยาศาสตร์ก็เข้าไม่ถึง เมื่อ
วิทยาศาสตร์จนก็ต้องเอาวิชาปรัชญา (Philosophy)
มาช่วย วิชาปรัชญาพยายามอธิบายข้อเท็จจริง ตาม
หลักวิธีหาเหตุผล หรือที่เรียกว่าตรรกวิทยา (Logic)

แต่ถ้าสิ่งนั้นลึกซึ้งเกินกว่าจะแสดงข้อเท็จจริงให้เห็นได้ ก็ต้องใช้ “การเก็งความจริง (Speculation) การเก็งความจริงนี้ ถ้าเปรียบเทียบกับ “การเก็งกำไร” ของพ่อค้าด้วยวิธีกักตุนของแล้ว อาจเก็งถูกบ้างผิดบ้าง เพราะฉะนั้น การเก็งความจริงก็คือ “การเดา” “การคาดคะเน” “การตรึกตามอาการ” ซึ่งทางพระพุทธศาสนาห้ามไม่ให้เชื่อตนเอง. ทางพระพุทธศาสนาถือว่าการที่ต้องเดา, คาดคะเน, หรือตรึกตามอาการนั้น ก็เพราะยังไม่พบความจริง เพราะฉะนั้น จึงวางหลักปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความจริงไว้ตั้งแต่ต่ำจนถึงสูงที่สุด และถือเอาการรู้ประจักษ์ความแท้จริงขั้นสุดท้ายด้วยตนเองเป็นข้อมุ่งหมาย. เพราะฉะนั้น วิธีการของพระพุทธศาสนาจึงลงกับวิธีการของวิทยาศาสตร์ เป็นแต่ว่าวิทยาศาสตร์ยังเจริญอยู่ เพราะยังค้นความจริงได้ไม่หมด จึงยังไม่ถึงที่สุด ส่วนพระพุทธศาสนา ค้นความจริงได้ถึงที่สุดแล้ว เป็นความจริงที่ทำให้พ้นไปจากทุกข์ได้ จึงนิยมให้ปฏิบัติไป

ตามทางที่จะให้พบของจริงนั้น เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้รู้
 แจ่มกระจ่างด้วยตนเอง ไม่ต้องเฝ้า หรือ “แก้งความ
 จริง” การหาความจริงของวิทยาศาสตร์ ส่วนมาก
 หนักไปทางสิ่งภายนอก หรือทางวัตถุ ส่วนทางพระ
 พุทธศาสนาหนักไปในทางจิตใจ เพราะมุ่งให้พ้นจาก
 ทุกข์ถึงที่สุดทุกข์เป็นเกณฑ์ และเมื่อสรุปแล้ว หลัก
 ความเชื่อถือตามที่พระพุทธศาสนาสั่งสอน ก็คือความ
 เชื่ออย่างมีเหตุผล หรือภายหลังที่ได้ค้นคว้าทดลอง
 ปฏิบัติจนกระจ่างแล้ว ไม่ให้เชื่ออย่างมงาย หรือชู้
 ให้เชื่อ ถ้าไม่เชื่อจะตกนรก ดังนี้ เป็นต้น.

๕. หลักเรื่องฤกษ์งามยามดี

(๑) “ประโยชน์ บ่อมล่วงเลยคนเขลา ผู้มัวถือ
 ฤกษ์ยามอยู่, ประโยชน์เป็นตัวฤกษ์ของประโยชน์,
 คาวทั้งหลายจักทำอะไรได้.”

ชาตก ๒๗/๑๖.

(๒) “ภิกษุทั้งหลาย ! สัตว์ประพาศิสุจริต

คือ ประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ ในเวลาเช้า
เที่ยงหรือเย็น เข้าที่ใด ที่ใด หรือเป็นที่ใด ย่อม
มีแก่สัตว์เหล่านั้น.”

ความย่อแห่งสุปฺพหัตถสฺสตร ๒๐/๓๑๗.

อธิบาย: การถือฤกษ์งาม ยามดี เช่น คัดเล็บ
ตัดผม ต้องดูวันนั้นวันนี้ เป็นการจำกัดวันที่จะพึงทำ
ประโยชน์ให้น้อยลง สมมติว่าคนไม่ถือ มีเวลาใน
สัปดาห์ ๑ เต็ม ๗ วัน ที่จะประกอบกิจการหรือแม้
ตัดเล็บตัดผมได้ ถ้าไปถือฤกษ์ยามเข้าก็จะต้องเว้น
วันนั้นวันนี้ ทำให้วันในสัปดาห์ ๑ เหลือเพียง ๓ หรือ
๔ วันเท่านั้น เป็นการทำลายประโยชน์ตนเอง ทาง
พระพุทธศาสนาถือว่า ถ้าทำความดีงาม สุจริตกาย
วาจา ใจแล้ว ทำในเวลาเช้าก็เป็นเข้าที่ดี ทำในเวลา
เที่ยงหรือเย็น ก็เป็นเที่ยงหรือเย็นที่ดี อันสองความ
ตรงกันข้ามว่า ถ้าทำชั่วแล้ว ไม่ว่าทำในเวลาไหน
ก็เป็นฤกษ์ร้าย ยามร้ายทั้งสิน. หลักเช่นนั้น ก็คือ ถือ
เหตุผลเป็นประมาณ และแสดงให้เห็นความที่พระ

ธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็น อกาลิโก คือทัน
สมัยอยู่เสมอ เพราะฉะนั้น บุคคลควรจัดระเบียบแห่ง
ชีวิตของตนให้ถูกต้องตามเหตุผล อย่าให้ฤกษ์ยามมา
จัดเลย กุศลกรรมความดีที่ท่านนั้นทำหาก จะช่วย
ส่งเสริมบุคคลให้เจริญรุ่งเรืองได้.

๖. หลักเรื่องน้ำศักดิ์สิทธิ์

(๑) “ข้าแต่พระโคตม ! เพราะแม่น้ำพาหุกา
อันโลกนับถือ อันคนส่วนมากถือว่าเป็นบุญที่
เป็นที่ลอบบาปกรรมที่ทำแล้ว” คำของสุนทรภะการ-
ทวาชพราหมณ์ ผู้ชวนพระพุทธเจ้าไปอาบน้ำในแม่น้ำ
ศักดิ์สิทธิ์.

“คนพาล มีกรรมอันดำ (ทำความชั่ว) แม้
ไปสู่แม่น้ำพาหุกา แม่น้ำอธึกกา แม่น้ำคยา แม่น้ำ
สุนทริกา แม่น้ำสรัสสดี ทำน้ำปยากะ หรือแม่น้ำ
พาหุมาตี เป็นนิตย์ ก็ไม่บริสุทธิ์. แม่น้ำสุนทริกา ทำน้ำ
ปยากะและแม่น้ำพาหุกาจักทำอะไรได้ เพราะแม่น้ำ

ไม่พึงทำนรชนผู้มีเวร ทำกรรมหยาบช้า มีบาปกรรมให้หมดจดได้โดย ผักกูด (มงคลฤกษ์ในเดือนมีนาคม)^๑ อุโบสถ (การจำศีลตามระยะเวลาที่กำหนด) และวัตร (ความประพฤติ) บ่อสำเร็จแก่ผู้บริสุทธิ์ มีภาระงานสะอาดทุกเมื่อ. ดูก่อนพรหมณ์! ท่านจงอาบน้ำในธรรมวินัย จะทำความเกษมในสัตว์ทั้งหลาย ถ้าท่านจะไม่กล่าวเท็จ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ถือเอาสิ่งที่เป็นเจ้าของไม่ให้ มีความเชื่อ (ตามเหตุผล) ไม่ตระหนี่, ท่านจะไปอาบน้ำคยาทำอะไร, แม้น้ำคยาของท่าน ก็เป็นแม่น้ำคยาแล้ว” พระคำวิสต์คอบของพระพุทธเจ้า.

วิตถุปมสูตร ม. มุ. ๑๗/๑๐.

(๒) “ถ้าบุคคล จะพ้นจากบาปกรรมได้ เพราะการรดน้ำ (ศักดิ์สิทธิ์ แล้ว กบ เต่า นาก

๑. ถือกันว่า การอาบน้ำในวันเช่นนั้น ถ้างบาปที่ทำไว้แล้วแม้ครั้งร้อยปีได้ แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ต้องบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสก่อน มงคลเช่นนั้นจะเกิดขึ้นเอง.

จระเข้ และสัตว์น้ำทั้งปวง ก็จักไปสวรรค์ใดเป็น
แน่”

มูลนิธิกนกรักษิต ๒๖/๔๗๕.

(๓) “ความสะอาด ย่อมไม่มีเพราะน้ำ ซึ่ง
คนส่วนมากพากันอาบ. ผู้ใดมีสัจจะ มีธรรม ผู้
นั้นเป็นผู้สะอาด เป็นพรหมณ์.”

พุทธอุทยาน ๒๕/๘๐.

อธิบาย: ข้อนี้คล้ายกับหลักเรื่องฤกษ์งามยามดี
คือ ทางพระพุทธศาสนาไม่ถือว่าความศักดิ์สิทธิ์อยู่ที่
แต่อยู่ที่ความประพฤติก ถ้าประพฤติกทำกายวาจาใจให้
บริสุทธิ์แล้ว แม้น้ำดื่มในถ้วยก็เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ไป
โดยไม่ต้องไปหาน้ำที่อื่น. เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเห็นได้ว่า
ความดีความงามทั้งหลาย ไม่ได้อยู่ที่ของภายนอก หาก
อยู่ที่ความประพฤติกปฏิบัติอันดีงามของมนุษย์เราเอง
เพราะถ้าแม่น้ำที่ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ ล้างบาปได้จริง
แล้ว สัตว์น้ำก็คงดีกว่ามนุษย์ คือไปสวรรค์กันหมด
แม้ใครจะรตนามนต์เราก็ไม่คุ้มหมิ่นว่างมาย เพราะ

เรื่องภายในเห็นได้ยาก ก็ต้องใช้ของภายนอกแทนไป
ก่อน แต่ถ้ามีโอกาสเราก็ควรช่วยกันชี้แจงให้เข้าใจว่า
ถ้าเราประพฤติดีแล้ว น้ำอบน้ำตมก็กลายเป็นน้ำมนต์
ไปสิน.

๑. หลักกรรม (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว)

(๑) “หญิง, ชาย, กฤหัสถ์, บรรพชิต
ควรพิจารณาเรื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็น
ผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรม
เป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย, เราทำกรรมใดไว้
ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักได้รับผลของกรรมนั้น.”

อภิธรรมปัจเจกขณสูตร ๒๒/๘๒.

(๒) “หว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น,
ทำกรรมดีก็ไ้ผลดี, ทำกรรมชั่วก็ไ้ผลชั่ว.”

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค. ๑๕/๓๓๓.

(๓) “คนชั่วยังเห็นเป็นดีอยู่ ทรายเวลาที่

ความช่วยยังไม่ให้ผล, เมื่อใดความชั่วให้ผล เมื่อนั้นคนชั่วย่อมเห็นความชั่ว, คนดียังเห็นเป็นชั่ว อยู่ตราบเวลาที่ความดียังไม่ให้ผล, เมื่อใดความดีให้ผล เมื่อนั้นคนดีย่อมเห็นความดี.”

ธัมมบท ๒๕/๑๐.

(๔) “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวดี (ต่าง ๆ กัน).”

อุทกัมมวิภังคสูตร ๑๔/๓๖๖.

(๕) “ทำบาปด้วยตน ก็เสerahมองด้วยตน, ไม่ทำบาปด้วยตน ก็บริสุทธิด้วยตน.”

ธัมมบท ๒๕/๓๓.

(๖) “ผู้มบญญาธรรม ย่อมเดือดร้อนเพราะการกระทำของตน ดุจถูกไฟเผาฉะนั้น.”

ธัมมบท ๒๕/๓๓.

(๗) “คนพาลย่อมล้าคัญความชั่วว่ามีรสหวาน ตราบเวลาที่ความชั่วยังไม่ให้ผล, เมื่อใดความชั่วให้ผล เมื่อนั้นเขาข่อมเขาถึงความทุกข์.”

ธัมมบท ๒๕/๒๔.

(๘) “บุคคลไม่ได้เป็นคนถ้อย กนที เพราะชาติ หากเป็นเพราะการกระทำ (กรรม), บุคคลเป็นชวานา, เป็นนักศิลปะ (ลีปปีกะ), เป็นพ่อค้า, เป็นคนรับใช้, เป็นโจร, เป็นทหาร, เป็นนักบุญชาลย์, เป็นพระราชา, ก็เพราะการกระทำ. โลกเป็นไปเพราะกรรม หมู่สัตว์เป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายผูกพันอยู่ที่กรรม เหมือนลี้มสลักเป็นเครื่องยึดรถ ที่เล่นไปอยู่ ฉะนั้น.”

วาสุเดหวสุตฺร ๑๓/๖๔๘.

(๙) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! แม้เราเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะในกาลบัดนี้ ก็เป็นกัมมวาทะ (กล่าวว่าการรมมี) กิริยวาทะ (กล่าวว่าการิยามมี) วิริยวาทะ (กล่าวว่าการเพียรมี) (เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าในอดีตและอนาคต ตรงกันข้ามกับคติของมกขลิ เจ้าลัทธิ ผู้กล่าวว่ากรรมคือความดีความชั่วไม่มี กิริยา คือการกระทำไม่มี

วียะ คือความเพียรไม่มี)。”

คัมภีร์ศกต ๒๐/๑๖๘.

(๑๐) “ถ้าท่านกลัวทุกข์ ไม่รักทุกข์ ก็อย่า
ทำกรรมชั่วทั้งในที่ลับที่แจ้ง ถ้าท่านจักทำหรือ
ทำอยู่ซึ่งกรรมชั่ว ความพ้นจากทุกข์จะไม่มีแก่ท่าน
ผู้แม่โลกหนีไปอยู่。”

พุทธอุทาน ๒๕/๑๕๐.

อธิบาย: หลักเรื่องกรรม หรือทำดีได้ดี ทำชั่ว
ได้ชั่ว เป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่งทางพระพุทธศาสนา
ซึ่งสอนให้คนเว้นจากความชั่วประพฤติกวดี ให้รู้จัก
ควบคุมความประพฤติของตน คือเมื่อทราบถึงความ
เจริญรุ่งเรืองหรือความเสื่อมทรามแห่งชีวิตอยู่ที่กรรม
คือการกระทำของตนแล้ว จะได้เว้นกรรมชั่วทำแต่กรรม
ที่ดี คนที่เกิดมาไม่เหมือนกัน บางคนเกิดในตระกูล
มั่งมีผาสุก บางคนเกิดในตระกูลยากจนชั้นแค้น บางคน
โง่ บางคนฉลาด บางคนมีโรคนาน บางคนมีโรค
น้อย ทั้งนี้ก็เพราะผลแห่งกรรมที่ทำไว้ในปางก่อนไม่

เหมือนกัน ผลแห่งกรรมที่แล้วมาเราแก้ไม่ได้ แต่เรา
 ควบคุมผลแห่งกรรมใหม่ ให้เกิดขึ้นตามต้องการได้ด้วยการ
 การเลือกทำแต่กรรมดี การทำกรรมดีเพิ่มเติมไว้เสมอ
 นั้น อาจช่วยตัดรอนผลของกรรมเก่าให้เพลาลง เช่น
 เกิดมาในตระกูลยากจน แต่พากเพียรเล่าเรียนศึกษา
 ทำความดี ก็อาจช่วยส่งฐานะให้สูงขึ้นเพราะความดีที่ทำ
 ใหม่ได้ การให้ผลของกรรมก็มีต่าง ๆ กัน บางอย่าง
 เร็วทันตาเห็น บางอย่างช้า บางอย่างช้ามาก เหมือน
 พืชหรือผลไม้ปลูกพร้อม ๆ กัน บางอย่างให้ผลก่อน
 บางอย่าง ๕ ปีถึง ๑๐ ปีจึงให้ผล เช่น มะละกอ มะม่วง
 ทุเรียน เป็นต้น เพราะเหตุที่กรรมให้ผลเร็วบ้างช้าบ้าง
 นั้น บางคนจึงเข้าใจผิดว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว
 ซึ่งท่านได้กล่าวไว้แล้วว่า คนย่อมสำคัญผิดตราบเวลาที่
 กรรมนั้น ๆ ยังไม่ให้ผล เหล็กเผาไฟจนแดงแล้วเอา
 น้ำรด แต่เอามือจับก็ยังกร้อนอยู่ เพราะผลความร้อน
 ยังเหลืออยู่ จะโทษว่าน้ำไม่ให้ผลคือความเย็นแก้เหล็ก
 ไม่ได้ มะม่วงผลเคียวที่นำไปปลูกอาจให้ผลเป็นมะม่วง

สมบัติห้องสมุทรภูตภา

๒๑

ตั้งพันตั้งหมื่นนั้นใด กรรมดีกรรมชั่วที่ทำไว้เต็มที ทั้ง
โดยเจตนา ทั้งโดยความพยายาม ก็ให้ผลจันนั้น ทาง
พระพุทธศาสนาสอนทางสายกลาง คือเจตนาเป็นสำคัญ
เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “เจตนาหิ ภิกขเว
กมฺมิ วทามิ” ถูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เรากล่าวเจตนาว่า
เป็นกรรม” ทั้งนี้ แต่ในการบัญญัติสิกขาบทบางข้อ
เช่นที่เกี่ยวกับกาลเวลา แม้ภิกษุล่วงโดยไม่มีเจตนา
ก็ปรับอาบัตินั้น เพื่อป้องกันความเมินเฉยละเลย และ
การแก้ตัวของผู้ปรารภจะหลีกเลี่ยง.

อนึ่ง ในจุฬกัมมวิงศ์สูตร (ม. อุ. ๑๔/๓๗๖)
พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลย่อมเป็นผู้:-

(๑) มีอายุน้อย เพราะฆ่าสัตว์ มีอายุยืน เพราะ
ไม่ฆ่าสัตว์;

(๒) มีโรคน้อย เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ มีโรค
มาก เพราะเบียดเบียนสัตว์;

(๓) มีผิวพรรณทราม เพราะมักโกรธ แค้น
พยาบาท มีผิวพรรณดี เพราะไม่มักโกรธ แค้น

พยาบาท:

(๔) มีศักดิ์ต่ำ เพราะมักริษยา มีศักดิ์สูง เพราะ
ไม่มักริษยา:

(๕) มีโภคทรัพย์น้อย เพราะไม่เอื้อเฟื้อเจือจาน
มีโภคทรัพย์มาก เพราะรู้จักเอื้อเฟื้อเจือจาน:

(๖) เกิดในตระกูลต่ำ เพราะกระต้างถือตัวไม่รู้จัก
อ่อนน้อม เกิดในตระกูลสูง เพราะไม่กระต้างไม่ถือตัว
รู้จักอ่อนน้อม:

(๗) มีปัญญาทราม เพราะไม่ใ้ตามหรือแสวง
ความรู้ มีปัญญามาก เพราะรู้จักใ้ตามและแสวง
ความรู้

ตามหลักกันเป็นอันซ้จริยาที่คั่งงามไว้สำหรับผู้มุ่งผลดี
จะพึงประพฤติปฏิบัติ แต่อาจมีบางคนผู้ใจร้อนประพฤติ
ผิดน้อยจะให้ไ้ผลทันใจหรืออ้างเหตุแย้งต่าง ๆ เป็น
ต้น ก็พึงคิดหาเหตุผลในเรื่องผลของกรรมเก่าที่ค้าง
มาบ้าง ในชาตินี้ผู้เบียดเบียนสัตว์อาจไม่ซ้โรค เพราะ
ผลแห่งความดีในชาติก่อนยังสนองอยู่ แต่ก็จะประสบ

ความเป็นคนชั่วโรคในชาติต่อไป หรือว่าในชาตินี้ผู้เว้น
จากเบียดเบียนสัตว์แต่ยังชั่วโรค ก็เพราะผลแห่งความ
ชั่วในชาติก่อนยังสนองอยู่ แต่ก็จะประสบความเป็นผู้
มีโรคน้อยในชาติต่อไป.

๘. หลักไม่เบียดเบียน, ไม่ก่อเวร

(๑) “ความไม่เบียดเบียน คือความสำรวม
ในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก.”

พุทธอุทาน ๒๕/๘๖.

(๒) “สัตว์ทั้งปวง ย่อมสะดุ้งต่ออาชญา ย่อม
กลัวต่อความตาย บุคคลทำตนให้เป็นเครื่องเปรียบ
เทียบแล้ว ไม่พึงฆ่า ไม่พึงใช้ให้ฆ่า.”

ธัมมบท ๒๕/๒๑.

(๓) “บุคคลเอาใจตรวจดูทั่วทุกทิศแล้วไม่ได้
พบใครซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนเองในที่ไหน ๆ, ผู้อน
ึ่งหลายก็มิตนเป็นที่รักยิ่งฉันเดียวกัน, ฉะนั้น ผู้รัก
ตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น.”

พุทธอุทาน ๒๕/๑๕๔.

(๔) “เพราะเบียดเบียนผู้มีชีวิต บุคคลย่อม
เป็นอารยะไม่ได้ เพราะไม่เบียดเบียนผู้มีชีวิต
ทั้งปวง จึงเรียกว่าอารยะ (หรืออริยะ).”

ธัมมบท ๒๕/๕๐.

(๕) “ผู้ชนะย่อมก่อเวร, ผู้แพ้ย่อมนอน
เป็นทุกข์, ละความชนะความแพ้เสียได้ ย่อม
สงบระงับ นอนเป็นสุข.”

ธัมมบท ๒๕/๔๒.

(๖) “เมื่อมนุษย์มีเวรกัน เราไม่มีเวร อยู่เป็น
สุขจริงหนอ, เมื่อมนุษย์มีเวรกัน เราอยู่อย่าง
ไม่มีเวร.”

ธัมมบท ๒๕/๔๑.

(๗) “ในโลกนี้ เวรไม่เคยระงับด้วยการ
จองเวรในกาลไหน ๆ เลย, เวรระงับด้วยการ
ไม่จองเวรต่างหาก, ธรรมข้อนี้เป็นของเก่า.”

ธัมมบท ๒๕/๑๕.

(๘) “พวกอื่นไม่รู้ตอกว่า พวกเราก็พากัน
ข้อยยับในพวกเรา (ที่ทะเลาะวิวาทกัน) นี้เอง,

ในชนเหล่านั้นผู้ใดรู้ได้, แต่ชั้นความหมายมัน
ของเขาย่อมระงับไป.”

ธัมมบท ๒๕/๑๖.

อธิบาย: พระพุทธภาษิตที่ยกมาพอสังเขปเหล่านี้
ย่อมแสดงให้เห็นหลักอหิงสา คือการไม่เบียดเบียนและ
หลักไม่จองเวรในพระพุทธศาสนาอย่างแจ่มชัด ท่าน
แสดงเหตุผลที่ไม่ควรเบียดเบียนกันด้วยให้อาใจเขามา
ใส่ใจเรา ด้วยนำตนเข้าไปเปรียบเทียบ คือตัวเรารัก
ตัวไม่ปรารถนาความทุกข์ร้อนฉนั้นใด คนอื่นก็มีความ
รู้สึกฉนั้นนั้น เมื่อเทียบเคียงออกเขากเราเช่นนี้ จึงไม่
ควรเบียดเบียนกัน การตีราคาชีวิตนั้นเจ้าของชีวิตมัก
ตีราคาสูง ไม่ว่าจะผู้นั้นจะมีรูปร่างเล็กหรือรูปชั่วตัวดำ
อย่างไร แม้คนที่เป็โรคเรื้อนไม่สมประกอบก็ไม่เว้น
ความรักชีวิตของตน สัตว์เหล่าอื่นก็เช่นเดียวกัน ไม่
ว่าสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ล้วนรักชีวิต และหาวิธีหลีกเลี่ยงอัน-
ตรายทงนั้น ด้วยเหตุนี้จึงไม่ควรตีราคาชีวิตของผู้อื่นต่ำ
แล้วเบียดเบียนประหัตประหารเขา คนบางคนฆ่าสัตว์

เพียงเพื่อสนองความสนุกเพลิดเพลิน หรือฆ่าเพียงเพื่อ
 ให้กระเพาะของตนมื่อไปมือเดียว แต่อีกฝ่ายหนึ่งถึงกับ
 ต้องเสียชีวิต ถ้าคิดเปรียบเทียบให้เราเป็นผู้ถูกฆ่าเพื่อ
 ความอึดท้องของคนอื่นบ้าง เราจะต้องรู้สึกว่าเป็น
 เรื่องที่น่ากลัว การบูชาญในบางศาสนามีการฆ่าสัตว์
 ฆ่ามนุษย์บูชาเทวดา แต่ในพระพุทธศาสนาสอนว่าการ
 ออเพื่อเจือจานแก่สัตว์และมนุษย์แทนการฆ่านั้น เป็น
 การบูชาญที่ดีมาก และยังมีบุญหาอีกข้อหนึ่งคือ เรื่อง
 ที่ทางพระพุทธศาสนาถือว่าตนเป็นที่รักของตนยิ่งกว่า
 ผู้อื่น ซึ่งอาจมีผู้แย้งว่า มารดา บิดา หรือชาติ อาจ
 เป็นที่รักยิ่งกว่าตน แต่ก็ลองไล่เสี่ยงดูเถิด มารดาบิดา
 ของใคร ชาติของใครตนจึงรัก ก็ของตนนั้นแหละ ถ้า
 ไม่เกี่ยวข้องกับตน ไม่ใช่ของตนแล้ว ตนจะรักหรือไม่?
 และสมมติว่ามารดาบิดาไม่มีเจตนาดีต่อตนเลย เคี้ยว-
 เชื้อน ทูบตี คำว่า ประทุษร้ายอย่างไม่ปรานี ตน
 ก็คงไม่รู้สึกเคารพกัณฑ์ถือ ที่รู้สึกเคารพกัณฑ์ถือ ก็
 เพราะท่านมีคุณต่อตน ทกลงหนิตนไปไม่พ้น. ส่วน

เรื่องการไม่จองเวรนั้นก็จะเห็นได้ว่า ผู้พิฆาตฆ่าฟันนั้น
 ก็พากันบ่นบ่ย่อยยับลงไปด้วยกัน สมด้วยคำที่คนไทย
 เราชอบพูดว่า “สาदनํารตกัน” คือเบียดด้วยกัน
 ทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อเกิดจองเวรกันขึ้นก็ไม่มีความสุข มี
 แต่ต้องระมัดระวังตัว หรือคิดตอบแทนประทุษร้าย
 กัน ยิ่งมีการแข่งขันซึ่งเอาแพ้เอาชนะกัน ไม่ว่าในการ
 สงคราม การเป็นความ หรือการพนัน ก็เป็นทางให้
 คิดหักล้างกันและกันไม่สิ้นสุด ผู้ที่พิจารณาเห็นหลักนี้
 ย่อมหาความสุขในทางสงบ ไม่ต้องมีเวรมีภัย และ
 ปลูกศรัทธา อาจมีผู้อ้างหลักการกีฬาว่า สอนให้แข่งขัน
 กัน และมีใจหนักแน่น รู้จักแพ้รู้จักชนะ จึงไม่ใช่
 น่าติเสมอไปดังนี้ ก็น่าทำความเข้าใจกันเหมือนกัน
 กีฬาแปลว่า การเล่น เล่นเพื่อให้เกิดกำลังกาย และ
 เพื่อฝึกกำลังใจให้รู้จักแพ้และชนะ แสดงว่าความแพ้
 ความชนะนั้นทำให้เกิดความรู้สึกรุนแรงในทางตรงกัน
 ข้ามทั้ง ๒ ฝ่าย และเป็นต้นเหตุให้จองเวรกันซึ่งเป็น
 การไม่ดี จึงต้องหาวิธีเอากีฬาซึ่งเป็นการเล่นมาช่วย

แก้ ก็พาจึงไม่ใช่ตัวความแพ้วความชนะ หากเป็น
 เครื่องแก้ผลร้ายของความแพ้วความชนะ บรรเทาความ
 ไม่ดีให้น้อยลง ก็พาจึงไม่ใช่เรื่องที่พึงติ แต่บางทีใน
 การกีฬาซึ่งเป็นการเล่น ๆ นั้นเอง กลายเป็นจริงเป็นจัง
 ขึ้น ถึงกับยกพวกตีกัน หรือทำให้โกรธแค้นอาฆาต
 กลายเป็นเรื่องส่วนตัว ก็พาซึ่งเป็นเครื่องแก้ความ
 ไม่ดีของการแพ้การชนะ บางครั้งก็แก้ไม่ได้ ช้ำยัง
 เกิดความขัดข้องขึ้นในเครื่องแกนนอกต่อหนึ่ง ถ้าเป็น
 เรื่องจริง ๆ ในทางแห่งชีวิตด้วยแล้ว ไม่ว่าจะการสงคราม
 การเป็นความ หรือการต่อสู้แข่งขันเพื่อแพ้ชนะใด ๆ
 ย่อมทำให้เกิดความเดือดร้อนไม่สงบ และก่อให้เกิด
 ความรู้สึกเบียดเบียนกันทั้งสัน โกรธมีขันติความอดทน
 ตีก็เก็บความรู้สึกรุนแรงไว้แต่เพียงในใจ ที่ขาดขันติก็
 แสดงออกมาภายนอก เป็นความคร่ำครวญ ร้องไห้
 หรือกล่าววาจาหยาบคายเป็นต้น การที่อดทนไว้ได้
 ไม่ใช่ความดีของความแพ้ว แต่เป็นความดีของขันติ
 เพราะฉะนั้น หลักการไม่เบียดเบียนกัน และการไม่

ของเวรมุ่งร้ายกัน จึงเป็นหลักส่งเสริมความสงบสุขในโลก ซึ่งควรช่วยกันปลูกฝังให้เกิดมี.

๕. หลักเมตตากรุณาช่วยเหลือเผื่อแผ่กัน

(๑) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ตั้งกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ (คือผู้ออกบวชด้วยกัน) ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ธรรมซึ่งยอมเป็นเหตุแห่งการไถ่ระลึกถึงกัน ทำให้เกิดความรัก ความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.”

สาราณียธรรมสูตร ๒๒/๓๒๒.

(๒) “(พึงแผ่ไมตรีจิตไปในหมู่มสัตว์ว่า)” ขอสัตว์ทั้งปวง จงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม มีตนถึงความสุขเถิด, สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ยังเป็นผู้สะอึก หรือเป็นผู้มั่นคง ไม่มีเหลือ ยาวใหญ่ ปานกลาง ผอมหรืออ้วน ที่แลเห็นหรือ

มิได้แลเห็น อยู่ไกลหรือใกล้ ที่เกิดแล้วหรือ
 แสงความเกิด ขอสัตว์ทั้งปวงนั้นจงเป็นผู้มีตน
 ถึงความสุขเถิด, สัตว์อื่นอย่าพึงข่มเหงสัตว์อื่น
 อย่าพึงหมิ่นอะไร ๆ กันในที่ไร ๆ เลย ไม่ควร
 ปรารภนาทุกข์แก่กันและกัน เพราะความเคือง
 แค้นหรือขัดใจ มารดาถอนอมลูกคนเดียวผู้เกิด
 จากตน เสมอด้วยชีวิต ฉันทิ์ พึงเจริญเมตตา
 อันเป็นไปในใจไม่มีประมาณในสัตว์ทั้งปวง แม้
 ฉันทิ์ บุคคลพึงเจริญเมตตาอันเป็นไปในใจไม่มี
 ประมาณไปในโลกทั้งสน ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ
 เบื้องขวาง เป็นธรรมอันไม่คับแคบ ไม่มีเวร
 ไม่มีศัตรู ผู้เจริญเมตตาจิตนั้น ยืน เดิน นั่ง นอน
 ก็ตาม พึงตั้งสติมั่นไว้ตลอดเวลาที่ตนอยู่ บัณฑิต
 ทั้งหลายกล่าวกิริยาอันนี้เป็นพรหมวิหาร (ธรรม
 เครื่องอยู่ของพรหม) ในศาสนานี้."

(๓) คุณก่อนวัจฉะ ! ผู้ห้ามผู้อื่นซึ่งกำลังให้ทาน ชื่อว่าทำอันตรายแก่คน ๓ คน คือ ทำอันตรายแก่บุญของผู้ให้ ทำอันตรายแก่ลาภของผู้รับ และตัวของผู้นั้นก็ถูกขุด (จากความคิด) ถูกฆ่า (จากความคิด) เสียก่อนแล้ว คุณก่อนวัจฉะ ! ผู้เทน้ำล้างภาค เทน้ำล้างขามลงในน้ำครำ หรือ หลุมโสโครก ด้วยเจตนาให้สัตว์ที่อาศัยอยู่ในนั้นได้ยังชีพ เรายังกล่าวการได้บุญอันมีภริยาที่ทำอย่างนั้นเป็นมูล จะกล่าวอะไรถึงการให้แก่มนุษย์ด้วยกันเล่า. คุณก่อนวัจฉะ ! ก็แต่ว่า เรากล่าวทานที่ให้แก่ผู้มีศีลว่ามีผลมาก หากกล่าวเช่นนั้น ในผู้ทุศีลไม่."

ติกนิบาต อังคตครนิกาย ๒๐/๒๐๕.

(๔) "การให้ปัน ๑ การพูดไพเราะ ๑ การบำเพ็ญประโยชน์แก่กัน ๑ การวางตนให้เหมาะ

๑. ปรีพาสกคือนักบวชนอกศาสนาคนหนึ่ง เรียกเต็มว่าวัจฉโคตรปรีพาสก มาถามพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ทรงห้ามไม่ให้ทานแก่นักบวชศาสนาอื่นหรือ ? พระพุทธเจ้าจึงตรัสตอบ.

สมตามธรรม ๑ เหล่านี้แหละเป็นธรรมเครื่อง
สงเคราะห์กันในโลก เหมือนลิ่มสลักเป็นเครื่อง
ยึดรถที่แล่นไปอยู่ฉะนั้น.”

จตุกกังคฺคฺตร ๒๑/๑๒.

(๕) “ผู้ให้ข้าวชื่อว่าให้กำลัง ผู้ให้ผ้าชื่อว่า
ให้ผิวพรรณ ผู้ให้ยานชื่อว่าให้ความสุข ผู้ให้
ประทีปชื่อว่าให้จักขุ.”

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๑๕.

อธิบาย: หลักเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
ดูเหมือนว่ามีอยู่ในทุกศาสนา แต่พระพุทธศาสนานับ
ว่าแปลกกว่าเพื่อน ที่สอนให้เมตตากรุณาทั่วไปหมด
ไม่จำกัดว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ใหญ่ สัตว์เล็ก นอก
ศาสนาหรือในศาสนา ไม่ใช่สอนให้มีเมตตาพวกเดียว
กัน ชาติศาสนาเดียวกัน แล้วช่วยกันย้ายพวกอื่น ชาติ
ศาสนาอื่น ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้รับคำยกย่อง
จากชาวตะวันตกว่า “All-embracing” แปลว่าโอบ
ไว้หรือครอบคลุมทั้งหมด. ข้อความในพระสูตรต่าง ๆ

ที่ยกมาตั้งไว้ข้างต้น ย่อมเป็นเครื่องรับรองความจริงข้อ
นี้ และหลักเมตตากาญญาเอื้อเพื่อเพื่อน เป็นส่วน
สนับสนุนหลักไม่เบียดเบียนจองเวรที่กล่าวมาแล้ว เท่า
กับว่าหลักไม่เบียดเบียนเป็นหลักศีล หลักเมตตากาญญา
เป็นหลักธรรม ช่วยสนับสนุนศีลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเช่น
คนไม่ฆ่าไม่ประทุษร้ายผู้อื่นแล้ว ก็รู้จักเมตตากาญญา
เอื้อเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนั้น ไม่ว่าจะมนุษย์
และสัตว์ จึงชื่อว่า อยู่ในข่ายแห่งเมตตากาญญาของธรรมะ
ทางพระพุทธศาสนาทางสัน.

๑๐. หลักขันติ ความอดทน

(๑) “ความอดทนคือความอดกลั้น เป็นตบะ
(ธรรมเครื่องเผากิเลส) อย่างยิ่ง.”

ธัมมบท ๒๔/๔๐.

(๒) “เวรของผู้มีความอดทนเป็นกำลัง ย่อม
สงบระงับ.”

ชาดก ๒๑/๕๓๘.

(๓) “คนออกทนด้อยค่าของผู้สูงกว่าได้ ก็ เพราะกลัว, ออกทนด้อยค่าของคนที่เสมอกันได้ ก็ เพราะสู้กันได้, แต่ผู้ใดออกทนด้อยค่าของคนต่ำกว่า ได้, สัตบุรุษกล่าวความอดทนของผู้นั้น ว่าเป็น ความอดทนอันสูงสุด.”

ชาตก ๒๖/๕๓๘.

(๔) “ดูก่อนผู้คนะ ! เพราะเหตุนี้แล ถ้า ใคร ๆ พึงดีท่านต่อหน้า คบด้วยฝ่ามือ ข้างด้วย ก้อนดิน ตีด้วยท่อนไม้ หรือฟันด้วยมีด ท่านพึงละ ความพอใจ ความคิดนึกแบบชาวบ้านเสีย พึง สำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจะไม่ปล่อยให้จิตแปรปรวน จักไม่เปล่งวาจาหยาบคาย หวังประโยชน์และความ อนุเคราะห์ มีจิตประกอบด้วยเมตตา ไม่ตกอยู่ใน อำนาจของโทสะ ตั้งใจเถิด.”

กกขุปมสูตร ๑๒/๒๕๐.

(๕) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุบางรูปใน

๑. เป็นชื่อของภิกษุรูปหนึ่ง.

ศาสนานี้ ยังเส่งี่ยมเจียมตัว สงบระงับอยู่ได้ ครอบ
เวลาที่ถือยศอำนาจไม่น่าพอใจยังไม่มากระทบ เมื่อใด
ถือยศอำนาจนั้นมากระทบ เมื่อนั้นจะพึงรู้ได้ว่าเป็นผู้
เส่งี่ยมเจียมตัวสงบระงับหรือไม่."

กถุขปมสูตร ๑๒/๒๕๔.

อธิบาย : หลักเรื่องความออกทนน^๕ เป็นเครื่อง
แสดงถึงความมุ่งหมายในการสอนให้คนมีความเข้มแข็ง
ทั้งทางกำลังกายกำลังจิต การออกทนต่อความลำบาก
ตรากตรำหนาวร้อน เป็นธรรมชาติหนึ่งของผู้ครอง
เรือน (ธิติ-ความทนทานในฆราวาสธรรม) การออกทน
ต่อทุกข์เวทนาในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็ดี ออกทนต่อคำ
ล่วงเกินของผู้อื่นก็ดี ออกทนต่อสิ่งเขี้ยววนต่าง ๆ อัน
จะทำให้โลก โกรธ หลงไปตามก็ดี เป็นคุณลักษณะ
ที่พึงงามของมนุษย์ เพราะต้องอาศัยการยับยั้งการต่อสู้
ทางจิตใจและการไตร่ตรองหาเหตุผล ซึ่งแสดงถึง
ความเข้มแข็งไม่อ่อนแอ ผู้ใดมีขันติความออกทน ผู้
นั้นย่อมตัดเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท และตัดเหตุแห่ง

การล่วงละเมิดความผิด เพราะมีเครื่องเร้ามาชักจูง และเหตุผลที่ท่านแสดงไว้ข้างต้นว่า การอดทนต่อคนที่ต่ำกว่าซึ่งเราสามารถรังแกหรือปราบเขาได้นั้น เป็นความอดทนอย่างสูงสุด ก็เพราะเป็นของทำได้ยาก ไม่เหมือนความอดทนต่อคนที่สูงกว่า ซึ่งแม้ไม่ยากอดทนก็ต้องจำทน เพราะกลัวเขา หรือคนที่เสมอกัน ถ้าเราไม่อดทนเกิดสู้กันขึ้น เขาก็พอสู้เราได้ จึงต้องจำใจอดทนไป แต่การอดทนต่อคนที่ต่ำกว่าทำได้ยาก และมักจะทำกันไม่ได้ จึงเท่ากับสอนให้หัดทำสิ่งที่ยากที่สุดให้ได้ด้วย การอดทนนั้นทางพระพุทธศาสนาสอนให้มีแต่กันมือ ไม่ใช่ให้รอเกิดเรื่องเสียก่อนจึงอดทน แต่ให้ออดทนไม่ก่อให้เกิดเรื่องเกิดขึ้น เช่น ที่สอนไม่ให้ยินดีในการทะเลาะวิวาท ไม่ให้ยินดีในการพุดชัดแย้งผู้อื่น ซึ่งจะเป็นต้นเหตุให้เกิดการโต้เถียงทำร้ายกัน สอนให้ชุกραกแห่งความเคียดแค้น อันจะเกิดขึ้นจากต้นเหตุเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ เสีย ด้วยการอดทนแต่เริ่มแรกซึ่งเข้าในลักษณะตัดกันไฟ อีกอย่างหนึ่ง แม้

ทางพระพุทธศาสนาจะสอนให้ออกทนภายหลังที่เกิดเรื่อง
 ขึ้นแล้ว เช่น ถูกคำ ถูกทำร้ายก็ตาม แต่จะพึงสังเกต
 ได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนที่เป็นชั้นในเข้าไปอีก
 คือ สอนให้ตั้งตนเป็นคนดี ไม่เบียดเบียนใคร ไม่
 ยินดีในการทะเลาะวิวาท ให้มีแต่เมตตากรุณาสงเคราะห์
 อนุเคราะห์ผู้อื่น การทำตนแบบนี้ นอกจากเป็นการทำ
 ตนไม่ให้ใครคิดทำร้ายแล้ว ยังเป็นการทำตนให้
 คนคิดแต่จะกราบไหว้บูชา หรือแสดงความสำนึกใน
 บุญคุณ เพราะฉะนั้น ผู้ปฏิบัติถูกต้องตามพระโอวาท
 ของพระพุทธเจ้า จึงไม่ต้องแสวงหาเสน่ห์ของคลังที่ให้
 คนอื่นรัก หรือแสวงหาเครื่องรางมาแขวนคอ ความ
 ประพฤติปฏิบัติของคนนั่นเอง จะเป็นเสน่ห์แก่คน
 ทั่วไป และความประพฤติปฏิบัติที่ดีนั่นเอง จะเป็น
 เครื่องรางอันวิเศษ มิใช่แต่ป้องกันมิให้ใครคิดร้าย
 แต่จะเรียกร่องให้คนมาเคารพนับถือเพิ่มขึ้นอีกด้วย.

๑๑. หลักมกนัยสันโดษ

(๑) “ ความสันโดษ (ก้อยินดีด้วยของของตน ไม่เพ่งเล็งกำวล่วงของของคนอื่น) เป็นทรัพย์อย่างยิ่ง.”

ธัมมบท ๒๕/๔๒.

(๒) “ ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อความมกนัย, สันโดษ ธรรมเหล่านั้น เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตถุศาสน (คือคำสอนของพระศาสดา).”

หลัก ๒ ประการใน ๘ ประการของลักษณะคัคคินธรรม วินัย ภิกขุจันทรกะ ๑/๓๓๑.

(๓) “ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สันโดษด้วยผ้าห่มห่ม อาหาร ที่อยู่ ตามมีตามได้ ไม่ทำการแสวงหาอันไม่สมควร เพราะเหตุแห่งสิ่งเหล่านั้น ไม่ได้สิ่งนั้น ก็ไม่หวาดสะอุ้งใจได้แล้วก็ไม่คิด ไม่หมกมุ่น ไม่ยกตนข่มผู้อื่น เพราะเหตุนี้.”

จตุกกังคคต ๒๑/๑๕.

อธิบาย: คนที่พิจารณาหรือมองเผิน ๆ มักหาว่า พระพุทธศาสนาสอนให้คนเกียจคร้าน ไม่ขยันทำมาหากิน มีเท่าไรกินเท่านั้น ไม่คิดก้าวหน้า, ความเข้าใจผิดเช่นนี้ ควรช่วยกันชี้แจงให้แจ่มแจ้ง การที่คนเข้าใจผิด ไม่ใช่ความผิดของความมกน้อย สันโทษเหมือนคนอ่านหนังสือไม่ออก ชื้อแว่นตามาใส่ เพื่อให้ให้อ่านหนังสือออก ครั้นใส่แว่นตาแล้วยังอ่านไม่ออกก็คิดแว่น ซึ่งอันที่จริงไม่ใช่ความผิดของแว่นหรือเปรียบเหมือนคนที่พยายามจุดบุหรี่ที่หลอดไฟฟ้า ครั้นจุดไม่ติด ก็โทษหลอดว่าใช้ไม่ได้ ซึ่งก็ไม่ใช่ความผิดของหลอดไฟฟ้าเช่นเดียวกัน แว่นตาไม่ใช่เครื่องมือทำให้คนไม่รู้หนังสือให้อ่านออก หลอดไฟฟ้าไม่ใช่เครื่องใช้สำหรับจุดบุหรี่ ผู้ใช้ต้องรู้ว่าสิ่งเหล่านั้นสำหรับใช้ทำอะไร มกน้อยสันโทษก็ฉนั้นนั้น ควรรู้ความหมายและประโยชน์ให้ถูกเรื่อง จึงใช้ให้เป็นประโยชน์ได้.

มกน้อย ตรงข้ามกับมกมาก หมายถึงความ

รู้จักประมาณตน รู้จักความพอดีและรู้จักหาความสุข
 ได้ตามสภาพ ไม่ปล่อยให้ความมกใหญ่ใฝ่สูงมาเผาใจ
 ให้เดือดร้อน หรือจะพูดให้ชัด ต้องพูดในทางตรง
 กันข้าม คือความมกมากนั้นเป็นอย่างไร นำรังเกียจ
 และอำนาจผลช่วยอย่างไร ความมกน้อยก็คือที่ตรงกัน
 ข้ามนั่นเอง เช่นคนที่มกมาก แม้ไม่เป็นคนมกขโมย
 แต่เข้าที่ไหนก็หวังแต่จะได้ เป็นคนเอาเปรียบเพื่อน
 มนุษย์ ขอเล็กขออน้อยหรือขอมากที่สุดแต่ให้ไ้ไ้มากก็แล้ว
 กัน จะทำอะไรก็ไม่รู้จักประมาณ มีแต่เกินพอดีเสมอ
 ไว้ใจให้ทำการสำคัญไม่ได้ ความมกมากจะคอยกระซิบบ
 ให้โกง หรือโกงประโยชน์ใส่ตนเป็นนิตย ชอบให้คน
 เข้าใจว่าตนเป็นคนเด่นคนสำคัญ และทำงานชั้นนี้
 ชั้นนี้สำเร็จ ึง ๆ ที่บางทีตนไม่ได้ทำเลย ชอบปล้น
 คุณความดีและชื่อเสียงของคนอื่น แต่คนมกน้อยไม่เป็น
 เช่นนั้น แม้มีชื่อเสียงเกียรติคุณก็ไม่ลำพองจิตคิกอยู่
 ในสิ่งนั้น หรือกล่าววอดผู้อื่น ส่วนการพากเพียร
 สร้างคุณงามความดีแก่ตนในทางสุจริต ไม่เป็นการเสีย

มักน้อย.

สันโดษ แปลว่า ยินดีด้วยของของตน คนที่ทำ
 อทินนาทานคือลักขโมยของผู้อื่น ก็เพราะขาดความ
 ยินดีเฉพาะของตน เมื่อเป็นเช่นนั้นคนที่ติดคุกหรือถูกลง
 โทษอย่างอื่น เพราะขาดสันโดษจึงมีอยู่ไม่น้อย. กติ
 ต่าง ๆ ในโรงในศาลนั้น เรื่องที่นับว่ามีเสมอก็คือเรื่อง
 ลักขโมยหรือปล้น เห็นได้ทีเดียวว่า ถ้าโลกเราขาด
 สันโดษจะเต็มไปด้วยขโมย และชาวโลกผู้ไม่สันโดษ
 ด้วยคู่ของตนก็จะล่วงละเมิดคู่ของผู้อื่น เป็นเหตุ
 บาดหมางฆ่าฟันแก่งแย่งกัน อันจะแผ่ความเดือดร้อน
 ให้ขยายไปกว้างขวาง สันโดษเป็นธรรมจำเป็นสำหรับ
 โลกเช่นนี้ จึงไม่ควรเข้าใจผิดว่าทำคนให้เกียจคร้าน
 พระพุทธเจ้าเป็นวิริยวาที สรรเสริญคุณของความเพียร
 ติความเกียจคร้าน หาได้สนับสนุนให้คนงอมืองอเท้า
 ไม่ ที่สอนเรื่องสันโดษก็เพราะต้องการให้หาความสุข
 ได้จากของของตนโดยไม่ต้องล่วงเกินของ ๆ ผู้อื่น
 หนึ่ง ทรัพย์สินสมบัตินั้นจะถือว่า จำนวนเท่านั้นเท่านั้นจึงนับ

ว่าอย่างยี่งหาได้ไม่ เพราะความพอใจของกนมัชฌนาค
 ต่าง ๆ กัน คนหนึ่งว่ามากแล้ว อีกคนหนึ่งอาจว่า
 ยังน้อยไปก็ได้ จึงต้องถือความยินดีของแต่ละคนเป็น
 เครื่องกำหนด สมด้วยคำกล่าวที่ว่า ภิกษุผู้ยินดีด้วยผ้า
 นุ่งห่มอันประติดปะต่อของตน ย่อมรู้สึกว่าย่ำเท้ากับผ้า
 ราคาทั้งแสนหาปณะของกฤหบดี ภิกษุผู้ยินดีด้วยกุฎ
 มุงด้วยหญ้า ย่อมรู้สึกว่าย่ำเท้ากับปราสาทราชวังฉะนั้น
 การพากเพียรเพื่อบรรลุสิ่งที่มุ่งหมายในทางที่ชอบไม่เสีย
 สันโดษ. เมื่อเข้าใจประโยชน์ของความมกน้อยสันโดษ
 เช่นนี้แล้ว ก็จะไม่หลงคิดด้วยความเข้าใจผิด เหมือน
 คนตีแวนตาและหลอดไฟฟ้าดังกล่าวมาแล้วอีกต่อไป.

๑๒. หลักความสำเร็จผล

“อิทธิบาท คือ ธรรมะที่ให้ถึงความสำเร็จ
 ๔ ประการ คือ ๑. ฉันทะ พอใจ ๒. วิริยะ
 พากเพียร ๓. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ ๔. วิมังสา

ใคร่ครองหรือพิจารณาเหตุผล.”

สังยุตตนิกาย มหาวรรค ๑๘/๑๕๕.

อธิบาย: สิ่งที่ถูกกลปรารถนา และไม่เป็นของ
 เหลือวิสัย ย่อมสำเร็จได้เพราะธรรมะคืออิทธิบาท ๔
 ประการนี้ ผู้ทำอะไรไม่สำเร็จ จงลองสอบสวนเหตุ
 อาจพบว่าเพราะขาดข้อปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่ง หรือขาด
 หมดทั้ง ๔ ข้อก็ได้. และในทีนี้ก็จะพบอีกว่าท่านแสดง
 ความเพียรเป็นองค์ประกอบอันหนึ่งแห่งธรรมที่จะให้
 ถึงความสำเร็จ. หลักข้อนี้ใกล้เคียงกับหลักข้อที่ ๓ ที่ว่า
 ความสำเร็จพึ่งตนเอง ปฏิเสธการอ้อนวอน ผู้จะถึงความ
 สำเร็จก็ต้องพึ่งตนเองเป็นผู้ดำเนินการ เป็นแต่แสดงวิธีการ
 ที่จะพึ่งตนเองอย่างไร หรือทำอย่างไรจึงจะสำเร็จ. คำว่า
 อิทธิ นอกจากแปลว่าความสำเร็จแล้ว ยังแปลได้ว่า
 ฤทธิ์. มนุษย์ที่แสดงฤทธิ์ได้ จะโดยวิธีของวิทยาศาสตร์
 หรือจิตศาสตร์ก็ตาม ก็จะต้องอาศัยหลักทั้ง ๔ ข้อ
 เหล่านี้.

๑๓. หลักกตัญญูกตเวทิต

(๑) “ บุคคลที่กตัญญู (รู้คุณที่คนอื่นทำแล้ว)
กตเวทิต (ประกาศหรือตอบแทนคุณที่คนอื่นทำแล้ว)
เป็นผู้ที่หาได้ยากในโลก. ”

บัญญัติกตัญญู ๒๒/๔๗๘,๒๖๖.

(๒) “ ความกตัญญูเป็นมงคลอันสูงสุด. ”

มงคลสูตร ๒๕/๔.

อธิบาย : พระพุทธภาษิตเท่าที่ยกมาเพียงเล็กน้อย
นี้ ย่อมเป็นเครื่องแสดงถึงหลักการทางพระพุทธศาสนา
ว่าคือความกตัญญูกตเวทิตที่เป็นธรรมจรรยาอันสำคัญข้อ
หนึ่งที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน. ความจริงธรรมะข้อนี้
ก็มีสอนกันอยู่ทั่วไป แม้ไม่ใช่ในทางศาสนา แต่เพื่อ
ให้เห็นความสมบูรณ์ในหลักธรรมที่สำคัญ ๆ ทางพระ
พุทธศาสนา จึงยกมากล่าวไว้ด้วย. พระสารีบุตรเถระได้
ชื่อว่าเป็นผู้กตัญญูกตเวทิตที่เป็นแบบฉบับ ท่านทราบว่า
พระอัสสชิเถระอาจารย์ผู้แนะนำท่านให้รู้จักพระพุทธ-
ศาสนาอยู่ ณ ที่ใด ท่านก็นอนหันศีรษะไปทางนั้น และ

แม้ในเรื่องเล็กน้อยที่ใครมีอุปการะคุณแก่ท่าน ท่านก็ระลึกได้เสมอ การสอนเรื่องกตัญญูกตเวที เป็นทางทำให้มนุษย์กระชับความสัมพันธ์ในทางดีอยู่ที่ด้อยอาศัยกัน และรู้จักบุญคุณของกันและกัน.

๑๕. หลักเรื่องการกลับตัว

(๑) “ผู้ใดปีติกันกรรมชั่วที่ทำลงไปแล้วด้วยความดี ผู้นั้นย่อมทำโลกนี้ให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์ปราศจากเมฆหมอกฉะนั้น.”

ธัมมบท ๒๕/๑๗.

(๒) “ผู้ใดประมาทแล้ว ไม่ประมาทในภายหลัง ผู้นั้นย่อมทำโลกนี้ให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์ที่ปราศจากเมฆหมอกฉะนั้น.”

ธัมมบท ๒๕/๑๗.

อธิบาย : เมื่อพิจารณาถึงคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาโดยทั่ว ๆ ไป จะพบธรรมะเรื่องการกลับตัวนี้ข้อหนึ่ง ว่าเป็นธรรมะคาถา ๆ แต่มีความหมายลึกซึ้ง

น่าชบถิด ซึ่งถ้าได้เห็นความสำคัญของธรรมะข้อนี้
แล้ว จะทำให้รู้สึกเสียกายแทนเพื่อนมนุษย์อีกเป็นอัน
มากที่พากันมองข้ามธรรมะข้อนี้เสีย ทอดตนให้จมอยู่
ในความเสื่อมอย่างหมดอาลัยใยดี หรือบ้างก็ชกชกทำ
ความชั่วยิ่งขึ้น ด้วยคิดสั้น ๆ ว่า ไหน ๆ ได้เสียแล้ว
ก็จะเสียให้เต็มที คล้ายกับว่า เมื่อเบือนโคลนแล้ว
ก็ตกลงกลุกโคลน อย่างไม่ต้องกลัวเบือนอะไรต่อไป
อีก.

ผู้ที่ไม่คว่นตายเสียแต่ยังเด็ก คงจะได้เคยผ่าน
ความผิดพลาดบกพร่องอะไรกันมาบ้าง ไม่มากก็น้อย
ถึงกับบางท่านได้กล่าวเป็นภาษิตไว้ว่า “คนผู้ไม่เคยทำ
ผิด คือ คนผู้ไม่เคยทำอะไรเลย” “ความผิดพลาด
เป็นของมนุษย์ การให้อภัยเป็นของเทวดา” ซึ่ง
ข้าพเจ้าอยากจะเสริมไว้อีกข้อหนึ่งในที่นี้ว่า “ความ
ผิดพลาดเป็นของมนุษย์ แต่มนุษย์ที่ดีต้องรู้จักกลับตัว.”

ทางพระพุทธศาสนายอมรับว่า บุคคลในโลก มี
โอกาสที่จะประพฤติก้าวหรือทำความผิดพลาดเสียหายได้

โดยง่าย เพราะสิ่งแวดล้อมอันจะชักจูงให้เกิดกิเลสซึ่งเป็นเหตุทำชั่วมีอยู่มาก ท่านจึงสอนให้มีสติ และให้พิจารณาโดยรอบคอบก่อนแต่ละจะทำอะไรลงไป แต่ยังมีปัญหาที่ว่า ถ้าเป็นผู้พลั้งพลาดเสียหายแล้ว แม้จะทำคืนสิ่งที่แล้วมาไม่ได้ จะคงปล่อยให้พลั้งพลาดอยู่ตลอดไปเช่นนั้นหรือ หรือว่าจะทำให้ผิดพลาดชั่วซ้ำยิ่งขึ้น ด้วยถือหลักง่าย ๆ ว่า เมื่อได้เสียแล้วก็จะเสียให้เต็มที่ ความชอบพึงทราบโดยอุปมา.

ผ้าถุงห่มของบุคคลที่ขาดทะเลเป็นช่องไปก้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง บุคคลควรจะปะชุนให้ดีหรือควรนุ่งห่มทั้งที่ขาดอยู่อย่างนั้น หรือว่าจะควรถึกให้ขาดยิ่งขึ้นจนเป็นร่างแหแล้วนุ่งห่ม ข้อนี้ต้องตอบว่า ควรปะชุนให้ดี.

อีกอย่างหนึ่ง บุคคลมีกายเปราะเบือนของโสโครกมีกลิ่นเหม็นอันพึงรังเกียจ จะควรร้างดีหรือปล่อยให้ไว้ดี หรือว่าจะควรถือเอาของโสโครกนั้น มาเทรคั่วให้เปราะเบือนมากขึ้นอีก ข้อนี้ต้องตอบว่า ควรล้างเสียให้สะอาด.

และอีกอย่างหนึ่ง บุคคลเดินทางไปสู่ที่หมายแห่งหนึ่ง ในระหว่างทางพบทาง ๒ แพร่ง กลับกลายกลับกลา จำไม่ได้ว่าทางไหนถูก ต่อเมื่อเลือกเดินไปทางหนึ่งเป็นเวลานานแล้ว จึงรู้ว่าเดินผิดทางครั้งนี้ ควรจะถอยกลับมาสู่ทางแยกเก่า แล้วเดินทางที่ถูกต่อไปใหม่ หรือควรหยุดเฉยอยู่เพียงนั้น หรือว่าควรเดินต่อไปอีก ทั้งที่รู้ว่าผิดและไม่มีโอกาสถึงที่หมายได้เลยเป็นอันขาด แม้ขณะนี้ก็ต้องตอบว่า ควรถอยกลับมาเดินทางที่ถูกต่อไปใหม่.

การงานหรือความประพฤติกี่เช่นเดียวกัน ผู้ใดเคยผิดพลาดมาแล้ว ไม่ควรปล่อยอยู่อย่างนั้น หรือจงใจทำผิดพลาดยิ่งขึ้น ควรจะคิดแก้ไขกลับตัว ทำแต่ในทางที่ดีที่ถูกจึงจะชอบ.

ผู้ที่ผิดพลาดแล้วท้ออาลัยในชีวิต หรือเกิดความซัดซัดจะทำความผิดพลาดยิ่งขึ้น เชื่อว่ามอบตัวเองให้แก่ความชั่วความผิดพลาด มิได้เป็นเจ้าของของๆ ตัวเองทั้งชื่อว่าไม่ทำตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่สอน

ให้ควบคุมชีวิตของตนให้เป็นไปในทางที่ดี ด้วยการ
 ทำความดีอีกด้วย ถ้าถือเสียว่าสิ่งที่ล่วงแล้วมาเป็น
 เพียงความฝัน ซึ่งทำได้อย่างมากเพียงนี้ก็ย้อนไปสาว
 เอามาคิดทบทวนเล่นเท่านั้น ก็อาจทำสิ่ง ๆ เสียได้โดย
 ง่าย แล้วหันมาเอาใจใส่กับความ เป็นไปในปัจจุบันและ
 อนาคต คิดปรับปรุงแก้ไขทางดำเนินชีวิตของตนต่อไป
 ใหม่ ให้อยู่ในทำนองคลองธรรม ประกอบเหตุแห่ง
 ความเจริญ ตามควรแก่ทางโลกหรือทางธรรม ก็
 จะช่วยตัวเองให้รุ่งเรืองขึ้นได้ เป็น ตโม โชติปราวโน
 ผู้มีที่มาแล้วสว่างไป เปรียบเหมือนดอกบัวเกิดในกอง
 ชยะ แต่ส่งตัวเองให้สูงขึ้นไปได้ และมีกลิ่นหอมฟุ้งต่าง
 จากชยะฉะนั้น ทางพระพุทธศาสนาชื่นชมต่อบุคคลเช่น
 นี้ ผู้ไม่ยอมทอดตนให้อยู่ในอำนาจของความชั่วความ
 ผิด และเมื่อย้อนไปกล่าวถึงคำว่า “ความผิดพลาด
 เป็นของมนุษย์ แต่มนุษย์ที่ดีต้องรู้จักกลับตัว” แล้ว
 ก็นำพิจารณาถึงหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ที่สอน
 ถึงการกลับตัวนี้ต่อไปอีก.

๑. ในพระไตรปิฎก มีเรื่องปรากฏว่า ภิกษุบ้าง พราหมณ์บ้าง ล้วงเกินเพราะความเข้าใจผิดในพระพุทธรเจ้า เมื่อสำนักตนได้จึงทูลขอขมา พระองค์ตรัสประทานอภัยแล้ว ได้ตรัสสรูปในที่สุกว่า “ การที่บุคคลเห็นโทษล้วงเกินแล้วทำกินเสียให้ถูกรธรรม ตำรวมระวังต่อไปนั้น เป็นความเจริญในวินัยของพระอรियะ ” นี้แสดงว่า ในอริยวินัยไม่นิยมความค้อร้นหรือเมินเฉย ในเมื่อสำนักได้ว่า คนประพฤตผิดล้วงเกินผู้อื่น.

๒. ในทางวินัย ภิกษุใดประพฤตผิด เป็นเหตุให้สงฆ์ลงโทษ เช่นไม่ให้มีใครคบหาพูดจาด้วย หรือ กฤหัสถ์ใดประพฤตผิดในทางที่ก่อให้เกิดความเสียหาย แก่ภิกษุและศาสนา จึงถูกสงฆ์ประกาศคว่ำบาตรไม่รับไทยธรรมของผู้นั้น เมื่อภิกษุกิติ กฤหัสถ์กิติ เหล่านั้นกลับตัวได้ สงฆ์ก็ประกาศเลิกข้อลงโทษนั้น ๆ ให้เป็นผู้มีสิทธิต่าง ๆ เท่าเทียมกับหมู่ต่อไปตามเดิม เป็นการแสดงว่าข้อลงโทษนั้น ๆ แท้จริงก็มุ่งความกลับตัวได้ของผู้ประพฤตผิดเป็นที่ตั้ง.

๓. ในการสอนเรื่องความไม่ประมาท พระพุทธเจ้า
 ใต้สอนให้ไม่ประมาท ในการละความเห็นผิดทำความ
 เห็นให้ถูกต้อง และเรื่องทิวสุขุกรรม การทำความเห็นให้
 ตรง พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าเป็นบุญกิริยาวัตถุ ที่ตั้ง
 แห่งการทำบุญประการหนึ่ง. ความเห็นนั้น จะให้เห็น
 ถูกตลอดสายทุกเรื่องเป็นการยาก ในเรื่องที่คุณยังไม่
 เคยศึกษาค้นคว้าหรือเรื่องที่คุณไม่รู้ไม่จริง ก็จำเป็นอยู่
 เองที่จะต้องมีความเห็นผิดเข้าใจผิดอยู่บ้าง โดยเฉพาะ
 ในทางธรรมปฏิบัติ ใต้มีคณาจารย์เจ้าตัทธิสั่งสอนอยู่
 เป็นอันมาก ซึ่งปรากฏว่า แม้พระพุทธเจ้าของเรา
 ก็เคยศึกษาและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของคณาจารย์เหล่า
 นั้น แต่เมื่อศึกษาดีถ้วนแล้ว เห็นว่ายังไม่ใช้ทางที่ถูก
 แท้ จึงทรงค้นคว้าด้วยพระองค์เองต่อไปใหม่. นี้แสดง
 ว่าพระองค์ทรงถือเหตุผลที่ถูกที่ชอบ รู้จักกลับพระองค์
 ไม่ยอมจมอยู่ในความผิด. บางคนเคยมีความเห็นอย่าง
 ใด ก็ยืนยันอยู่อย่างนั้นไม่ยอมเปลี่ยนแปลง ทั้งที่รู้
 ว่าความเห็นของตนผิด ซึ่งท่านพระกุมารกัสสปเคย

เปรียบบุคคลเช่นนี้กับผู้ไม่ยอมทิ้งอุจจาระที่นำไป ท้าย
 ประสงค์จะทำประโยชน์บางอย่างเพื่อรายได้ ทั้ง ๆ ที่
 พบวัตถุมีค่าต่าง ๆ ในระหว่างทาง เช่น ปอ บ้าน
 เงิน ทอง ท้ายเสียขายว่าตนได้แบกมานานแล้ว. แม้
 ในการสนทนาธรรมหรือสนทนาเรื่องอื่นใด ถ้ามุ่ง
 ประโยชน์ก็ควรจะยอมรับผิดหรือรับรองผู้อื่น ในเมื่อ
 เห็นว่าคำพูดของตนไม่ถูก และเหตุผลของผู้อื่นถูกต้อง
 ดีกว่า แม้พระนาคเสนเถระ เมื่อจะสนทนากับพระเจ้า
 มลิந்த์ ก็ได้ทูลข้อมความเข้าใจก่อนว่า จะสนทนากัน
 อย่างบัณฑิต คือคือเหตุผลที่ถูกต้องเป็นประมาณ
 อันแสดงว่า ในการกลับตัวจากความเป็นผู้เห็นผิดนั้น
 นอกจากต้องพยายามศึกษากันกว่าให้รู้จริงในสิ่งนั้น ๆ
 ด้วยตนเองแล้ว แม้เมื่อสนทนาปราศรัยกับผู้อื่น ก็
 ควรยอมรับรองความเห็นที่ถูกต้องที่ชอบด้วยเหตุผลไม่ถือ
 ผิดยืนยันมติของตนทั้งรู้ว่าผิด ความกลับตัวเช่นนี้
 ย่อมเป็นไปได้ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนเองเป็นอย่างมาก.

๔. ผู้ใดก็ตาม แม้จะเคยเป็นคนโหดร้าย ประพฤติชั่วช้ามาก่อน ด้วยสิ่งแวดล้อมชักจูงก็ดี ด้วยความโง่เขลาเบาปัญญาหรือเหตุใด ๆ ก็ดี เมื่อทราบว่าตนผิดแล้วควรละเลิกความประพฤตินั้นเสีย กลับตัวให้เป็นคนดี เริ่มประพฤติความดีต่อไป ทำได้เช่นนี้ทางพระพุทธศาสนาย่อมสรรเสริญ มีตัวอย่างเช่นพระองค์สิมมาล เคยเป็นโจรฆ่าฟันคนมามากต่อมาก แต่กลับตัวได้ กลับตั้งอยู่ในศีลธรรมจนได้สำเร็จพระอรหัตผล แล้วแปลงอุทานแสดงความเห็นในเรื่องการกลับตัวนี้ด้วยน้ำใสใจจริง ตามพระพุทธภาษิตซึ่งตั้งไว้เป็นหลักข้างต้นนั้น.

๕. เมื่อพิจารณาจากพุทธประวัติ และสาวกประวัติแล้ว จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกทั้งหลายก็ดี ได้ผ่านความกลับตัวมาด้วยกันทั้งสิ้น ในอุทานนี้แสดงบุพกรรมของพระองค์ พระพุทธเจ้ายอมรับว่าพระองค์เคยเป็นนักเลงชื่อปุนาลี เทียวอาละวาด

๑. อุทาน สุตตันตปิฎก ๑๒/๔๗๒.

กล่าวต่อพระบิ๊จเจกพุทธเจ้าในชาติล่วงมาแล้ว ชาติใด
 ชาติหนึ่ง และเคยเป็นอะไรต่ออะไรอีกที่ไม่ดี ซึ่งใน
 ที่สุดก็พยายามกลับตัวติดต่อกันในชาติหลัง จนได้เป็น
 พระพุทธเจ้าในที่สุด พระสาวกทั้งหลาย เช่น พระ
 สารีบุตร พระโมคคัลลานะ ก็นับถือศาสนาอื่นมาก่อน
 แต่เมื่อได้ฟังหลักธรรม อันประกอบด้วยเหตุผล ใน
 ศาสนาของพระผู้มีพระภาค ก็กลับตัว กลับใจ กลับ
 ความเห็น มาประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา
 ชฎิลพันรูปอันมีท่านอรุเวลกัสสป นทีกัสสป และคยา-
 กัสสป ๓พี่น้องเป็นประธานก็ถือเคร่งในลัทธิอื่นมาก่อน
 เมื่อได้สดับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็พิจารณา
 เห็นด้วยใจของตนเองว่าลัทธิของตนไม่มีสาระ จึงทูล
 ขอรุปลสมบทในพระพุทธศาสนา และโดยเฉพาะท่าน
 อรุเวลกัสสป ได้กล่าวประกาศเหตุผลในการที่ตนเลิก
 ลัทธิเดิมมานับถือพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนชาวมคธ
 ผู้มาประชุมกัน ณ สวนตาลหนุ่ม.

เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่จะปรารภการกลับตัว

ของพระผู้มีพระภาค และพระสงฆ์ปราณชฎิลเป็นต้น
 นั้นให้เป็นอารมณ์ แล้วตรวจสอบดูความเป็นไปใน
 ชีวิตของตนว่า ควรแก้ไขกลับตัวอย่างไรบ้าง ถ้า
 อธิษาศัยยังร้ายกาจ ก็ควรแก้ไขเสียให้อ่อนโยน ถ้า
 ยังเป็นผู้เกียจคร้าน ก็จงเริ่มตั้งความเพียรเสียแต่วันนี้
 ความชั่วใด ๆ ที่เคยทำมาแล้วนั้น อย่ากลับทำซ้ำอีก
 ความเห็นใด ๆ อันตนเคยยืนยันถือมา เมื่อทราบว่าเป็นผิด
 แล้ว จงกลับความเห็นที่ผิดนั้นเสีย ทำให้ถูกต้องตรงต่อไป
 ใหม่ทั้งนี้ วันที่ทำได้เช่นนั้นจะเป็นวันแห่งความสดชื่น
 ของพวกเราเหล่าพุทธบริษัท ในการที่จะได้แก้ไขความ
 พลังพลาตในหนหลังเสีย ด้วยการกลับตัวให้เป็นคนดี
 ทั่วไปใหม่ ผู้ที่ได้ลืมนสติอันเกิดแต่การทำกรรมดี
 มีศีลเป็นต้นแล้ว จะรู้สึกว่ามีสติอันเกิดแต่การทำกรรมดี
 นี้ ทำชีวิตให้สดชื่น และนำชวนเพื่อนมนุษย์อื่น ๆ มา
 ร่วมได้รับอย่างยิ่งที่เดียว.

๑๕. หลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน

(๑) “ดูก่อนพรหมณ์ ! ธรรมะ ๔ อย่างเหล่านี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่กุลบุตรในปัจจุบัน คือ ๑. ความถึงพร้อมด้วยความหมั่นขยัน, ๒. ความถึงพร้อมด้วยการรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้, ๓. การคบเพื่อนที่ดีงาม, ๔. การดำรงชีพโดยเหมาะสม ไม่ให้พุ่มพวย หรือฝืดเคืองจนเกินไป.”

อรรถกถาศคค ๒๓/๒๕๔.

(๒) “ดูก่อนคฤหบดี ! ความสุข ๔ อย่างที่คฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม พึงได้รับตามกาลตามสมัย คือ ๑. สุขเกิดแต่การมีทรัพย์, ๒. สุขเกิดแต่การได้ใช้จ่ายทรัพย์นั้น, ๓. สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้, ๔. สุขเกิดแต่การประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ.”

ขคกถาศคค ๒๑/๕๐.

๑. ครัสกัมมอชชพรหมณ์.

๒. ครัสกัมมอนาถบิณฑเขคะ คฤหบดี.

(๓) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ตระกูลที่ถึง
 ความสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งหลาย จะตั้งอยู่
 ไม่ได้นาน เพราะฐานะ ๔ อย่าง อย่างใดอย่าง
 หนึ่ง คือ ๑. ไม่แสวงหาสิ่งที่หาย, ๒. ไม่ซ่อม
 แซมสิ่งที่คร่ำคร่า, ๓. ไม่รู้จักประมาณในการ
 ใช้ทรัพย์สมบัติ, ๔. ตั้งหญิงหรือชายผู้ทุศีล
 ให้เป็นใหญ่ (คือเป็นแม่เรือน พ่อเรือน).”

จตุกกังคคตฺร ๒๑/๓๓๖.

(๔) “ธรรมของผู้ครองเรือน ๔ คือ ๑. สัจจะ
 ความซื่อสัตย์ต่อกัน, ๒. ทมะ ความรู้จักข่มจิต
 ของตน, ๓. ขันติ ความรู้จักอดทน, ๔. จาคะ
 ความรู้จักให้ปันเผื่อแผ่.”

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๓๓๖.

(๕) “ดูก่อนบุตรแห่งคฤหบดี ! สาวกของ
 พระอริยเจ้าย่อมไม่เสพอบายมุข (ปากทางแห่ง
 ความเสื่อม) ๖ อย่าง คือ ๑. ดมน์น้ำเมา, ๒. เทียว

กลางคืน, ๓. เทียวคูการเล่น, ๔. เล่นการพนัน, ๕. คบคนชั่วเป็นมิตร, ๖. เกียจคร้านทำการงาน.”

สังคาลกสูตร ๑๑/๑๕๖.

๖. “ดูก่อนพรหมณ์ ! ปากทางแห่งความเสื่อมแห่งโรคทรัพย์ที่เกิดขึ้นแล้ว มี ๔ อย่าง คือ ๑. ความเป็นนักเลงหญิง, ๒. ความเป็นนักเลงสุรา, ๓. ความเป็นนักเลงการพนัน, ๔. ความคบคนชั่วเป็นมิตร.”

จตุกกังคสูตร ๒๑/๒๕๖.

อธิบาย: ธรรมะเหล่านี้มีคำอธิบายชัดเจนอยู่ในตัวแล้ว เมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่า ถ้าผู้ครองเรือนศึกษาธรรมเหล่านี้ และปฏิบัติมากแล้ว ก็เป็นอันหวังความสุขทางโลกได้ นี่แสดงถึงคำสอนทุกแง่ทุกมุมของพระพุทธเจ้า ซึ่งแบ่งเป็นชั้นต่ำ ชั้นกลาง ชั้นสูง คนปฏิบัติได้เพียงโลก ๆ ก็ได้รับความสุขอย่าง

๑. ครัสกัณฐุชชพรหมณ์.

โลก ๆ เป็นอันยอมรับว่าคนเราไม่เหมือนกัน ปฏิบัติ
ได้สูงบ้างต่ำบ้าง จึงทรงสั่งสอนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่
คนทุกชั้น.

๑๖. หลักปฏิบัติ ๓ ชั้น (ศีล, สมาธิ, ปัญญา)

(๑) “ครั้งได้สดับมา พระผู้มีพระภาค เมื่อ
ประทับอยู่ ณ เขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์,
ณ อัมพลัญจิกา ราชอุทยาน, ณ ปาวาทิกัมพวัน
เมืองนาลันทา ทรงสั่งสอนธรรมีกถาส່ว่นมากแก่
ภิกษุทั้งหลาย คือ ศีล (การรักษากายวาจาให้
เรียบร้อย) สมาธิ (การทำจิตให้ตั้งมั่น) ปัญญา
(ความรอบรู้ตามเป็นจริง).”

มหาปรินิพพานสูตร ๑๐/๘๔.

(๒) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อเธอศึกษา
ทั้งอริสัสสิกขา ทั้งอริจิตตสิกขา ทั้งอริปัญญา-
สิกขา เธอก็จักละระาะ โทสะ โมหะ ได้
เพราะละระาะ โทสะ โมหะได้ ก็จักไม่ทำอกุศล-

กรรม จักไม่เสพบาปกรรม.”

ติงคฺคตฺร ๒๐/๒๕๖.

(๓) “นรชนผู้มีปัญญา ตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญสมาธิและปัญญา เป็นผู้มีความเพียร มีความรู้สึกตัว เห็นภัยในกิเลส ผู้นั้นจะพึงสวางรชัญญ์ (ทั้งภายในภายนอก) ได้.

สํ. สกถ. ๑๔/๒๐.

อธิบาย: สิกขา คือข้อควรศึกษา ๓ ชั้นอันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้เรียกว่า อนุบุพพปฏิปทา (ข้อปฏิบัติตามลำดับ) บ้าง เรียกว่าไตรสิกขาบ้าง และ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้เรียกว่าอริศีล อริจิต อริปัญญา บ้าง มีคำว่า อริ อยู่หน้า หมายถึงศีลสมาธิปัญญาอย่างสูง หลักทั้ง ๓ ชั้นนี้ชั้กเถลาข้างนอกเข้าไปหาข้างใน คือ ศีลชั้กเถลาความประพฤติทางกายวาจา สมาธิชั้กเถลาจิตให้สงบระงับตั้งมั่น ปัญญาชั้กเถลา ความเห็นให้ถูกต้องตามเหตุผลที่เป็นจริง แม้บรรพมีองค์ ๘ ที่เป็นทางสายกลางเมื่อย่อกล่าวก็คือ ศีล สมาธิ

บัญญา^๕เอง ท่านแสดงความเกี่ยวเนื่องกันเป็นต่อ ๆ
 ว่า คีลอบรมสมาธิ สมาธิบรณบัญญัติโดยลำดับ จิต
 ซึ่งบัญญัติบรณแล้วก็จะพ้นจากอาสวะ คือกิเลสที่กอง
 หมักหมมอยู่ในสันดาน หนังสือวิสุทธิมรรค อันเป็น
 ตำราทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักฐานมีผู้นิยมนี้ ก็
 แ่งขึ้นตามหลัก ๓ ประการ คือ คีล สมาธิ บัญญา^๕
 คีล สมาธิ บัญญาที่บรณให้เต็มทีสัมพันธ์กันคุณเกิดยว
 เชือก ๓ เกิดยว ก็นอกจากเมื่อเอามือจับย่อมกระทบ
 ทั้ง ๓ เกิดยวแล้ว ยังอำนวยผลคือความดับเพลิงกิเลส
 เพลิงทุกข์ได้ ถ้าเทียบด้วยบันได ๓ ชั้นก็เป็นบันไดที่
 จะส่งผู้ปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จหลุดพ้น อันเป็นข้อมุ่ง
 หมายอย่างสูงทางพระพุทธศาสนา ท่านจึงเปรียบไว้ว่า
 น้ำทะเลมีรสเดียว คือรสเค็มฉนั้นใด ธรรมวินัย^๕ก็มี
 รสเดียวคือความหลุดพ้นฉนั้นนั้น เมื่อปรารถนาความ
 หลุดพ้นจึงควรอาศัยบันได ๓ ชั้น คือ คีล สมาธิ บัญญา^๕
 นี้ เป็นเครื่องก้าวขึ้นไป.

๑๗. หลักเรื่องอนัตตา

(๑) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! รูป (ร่างกาย) เวทนา (ความรู้สึกสุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ ไม่สุข) สัญญา (ความจำ) สังขาร (ความคิด) วิญญาณ (ความรู้อารมณ์ทางตา หู เป็นต้น) ไม่ใช่ตน ถ้าเป็นตนก็ไม่พึงเข้าไปเพื่ออาพาธ และจะพึงได้ในสิ่งเหล่านี้ว่า จงเป็นอย่างนั้นเถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลย สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา -- ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นแล รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือดี ไกลหรือใกล้ ทั้งหมดนั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา--”

(๒) “เมื่อใด เห็นด้วยปัญญาว่า สังขาร
ทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา
(คือไม่ใช่ตัวตน) เมื่อนั้น ย่อมหน่ายในทุกข์
นั้นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์.”

ธัมมบท ๒๔/๕๐.

อธิบาย: หลักพระพุทธศาสนา แย้งกับศาสนา
พราหมณ์อย่างสำคัญ ตรงที่ศาสนาพราหมณ์สอน
อัตตา หรือ อาตมัน ส่วนพระพุทธศาสนาสอนอนัตตา
อัตตา หรือ อาตมัน แปลว่าตัวหรือตน ทางศาสนา
พราหมณ์คือ มี “ตนใหญ่” หรือ “ปรมาตมัน”
เป็นตนสากล และมีตนย่อยคือชีวิตเฉพาะคนที่แยกมา
จากตนใหญ่ เรียกว่า “ชีวาตมัน” ส่วนทางพระพุทธ-
ศาสนายอมรับว่าตนมีเพียงที่สมมติ หรือร้องเรียกกัน
คือร่างกายจิตใจของแต่ละคน ก็สมมติเรียกว่าตนของ
ผู้นั้น เช่นคำว่าตนเป็นที่พึ่งของตน แต่ไม่ใช่ยึดถือ
เป็นจริงเป็นจัง สอนให้เห็นว่าที่สมมติเรียกกันนั้น ๆ
ในที่สุดก็สลายแยกไปตามธาตุเดิมของมัน ถ้าเป็นตน

จริงแล้ว ก็ควรจะบังคับบัญชาไม่ให้ปรวนแปร แก่
 เฒ่า หรือแตกสลายไปได้ตั้งปรารภณา แต่ก็บังคับ
 บัญชาไม่ได้ มันคงปรวนแปรไปตามธรรมชาติของ
 มัน. เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงไม่ควรยึดถือว่าเป็นนั่นเป็นนี่หรือ
 เป็นตัวตนของเรา เพื่อจะได้ไม่ก่นแต่เศร้าโศกเสียใจ
 ในเมื่อสิ่งนั้นเสื่อมสลายไป. ในทางธรรมจรรยา การ
 ยึดถือว่าตนมีอยู่ถาวรไม่รู้จักสิ้น เป็นเหตุให้เกิดความ
 รู้สึกว่า ข้าคน ประทุษร้ายคน ก็ไม่เป็นอันฆ่า เพราะ
 ตนไม่รู้จักตาย เป็นการผ่านไประหว่างธาตุต่อธาตุ
 เช่นมิกเป็นธาตุดิน กัดศิระษะคนผ่านไประหว่างธาตุดิน
 ธาตุน้ำเป็นต้น เลยเป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียนกัน
 และมุนานะในทางผิด นอกจากนั้นยังเป็นเหตุให้ยึดถือ
 ทิถอยู่ในตนเป็นกณดิถิตนเห็นแก่ตน. (ผู้ใคร่ศึกษามติ
 ทางพระพุทธศาสนาเรื่องอนัตตาทานพึงดูอนัตตลักขณสูตร
 (๑๗/๘๒) ทักขิปปกุฎฐปาทสูตร (๘/๒๔๘) จุฬสังกตสูตร
 (๑๒/๔๒๒) และสังยุตตนิกาย เล่ม ๑๖, ๑๗, ๑๘) ใน
 อนัตตลักขณสูตร มีข้อความย่อ ๆ ดังแปลไว้ข้างต้น

แล้ว. ท้ายไปกฎรูปาทสูตรทรงแสดงว่า คำว่า คนนี้เป็น
 เพียงโลกสมัญญา โลกนิรুক্তิ โลกโหวหาร โลกบัญญัติ
 ทถาคทย่อมเรียกไปตาม แต่หาได้ยึดถือไม่. ใน
 จุฬสังกตสูตรแสดงการโต้ตอบอย่างละเอียด ระหว่าง
 สัจจนิกวรรณผู้ยืนยันมติเรื่องอักษากับพระพุทธเจ้าผู้
 ทรัสต์สั่งสอนเรื่องอนัตตา. ข้อที่กล่าวว่ารวมทั้งปวงเป็น
 อนัตตานั้น แสดงว่าไม่แต่ขันธ์ ๕ ก็อร่างกายและจิตใจ
 เท่านั้นที่เป็นอนัตตา แม้สิ่งทั้งปวงที่เป็นสังขารมีปัจจัย
 ปรุงแต่งก็ตาม เป็นวิสังขารไม่มีปัจจัยปรุงแต่งก็ตาม
 ล้วนเป็นอนัตตาไม่ใช่คนทั้งสิ้น. ก่อนจะแนะให้เห็นว่า
 ไม่ใช่คนท่านแสดงเป็นลำดับมาว่า สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้น
 เป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์สิ่งนั้นไม่ใช่คน. ในกายจิกตสูตร
 สังกตนิคาย (๑๖/๑๑๔) พระพุทธเจ้าตรัสว่า คนคือ
 ว่ากายเป็นตนยังดีกว่า เพราะกายยังตั้งอยู่ได้หนึ่งบ้าง
 ๒ ปี ถึง ๑๐ ปี ๒๐ ปีเป็นต้นบ้าง แต่ถือจิตเป็นตน
 ไม่ควรแท้ เพราะจิตเกิดดับเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
 เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงชื่อว่าสอนให้ปล่อยวางไม่ยึดถืออะไร

เป็นทนต์^{๕๕} เมื่อปล่อยวางได้ ก็เป็นเหตุให้ใจเป็นอิสระจากความยึดถือ. ในหนังสือ Sacred Books of the East เล่ม ๔๙ หน้า ๑๓๑ ตอนที่แสดงคำโต้ตอบระหว่างพระพุทธเจ้ากับอาฬารดาบส (แปลมาจากเรื่องพุทธจริตของอัสวโฆษ) แสดงคำก้านของพระพุทธเจ้า ต่อเหตุผลของอาฬารดาบส (ผู้ถือลัทธิสงขล) ว่า "เขตกัญญาหรือผู้รู้กาย คืออาตมมัน" ซึ่งไม่มีกายนั้น จะต้องเป็นผู้หรือผู้ไม่รู้อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นผู้รู้ ก็จะต้องมีสิ่งที่ถูกรู้ ถ้ายังมีสิ่งที่ถูกรู้ก็ยังไม่หลุดพ้น หรือถ้าอาตมมันนั้นถือกันว่าเป็นผู้ไม่รู้, เมื่อเป็นเช่นนั้น อาตมมันที่นึกว่าสภาพชั้นนี้จะมีประโยชน์อะไรแก่ท่าน แม้ไม่มีอาตมมันเช่นนั้น ความไม่รู้ก็มีอยู่แล้ว เช่นในท่อนไม้หรือกำแพง, ทรายที่ยังไม่พ้นจากจำนวนเป็นตัน อาตมมันก็ยังไม่เป็นอิสระจากลักษณะ, เพราะฉะนั้น เมื่อยังไม่พ้นจากลักษณะ ก็ยังกล่าวถึงความหลุดพ้นไม่ได้ ลักษณะกับเจ้าของลักษณะแยกจากกันออกจริง ๆ ไม่ได้ เหมือนเราไม่สามารถสังเกตเห็นไฟที่แยก

ออกจากรูปและความร้อนได้” นี่แสดงว่าพระพุทธรเจ้า
ทรงก้านมคือค้ำทาหรืออาत्मัน ที่ถือกันว่าเป็นที่สุดแห่ง
สิ่งทั้งปวงแล้วเป็นผู้รู้อยู่. ถ้ารู้ได้ก็ต้องมี “อะไร” ที่
ถูกรู้. ถ้ายังมี “อะไร” ผูกพันอยู่ก็จะชื่อว่าพันไม่ได้
หรือถ้ากล่าวว่อาत्मันนั้นไม่รู้. อาत्मันจะต่างอะไรกับ
ท่อนไม้หรือกำแพงเล่า. ตามลัทธิสังขยะ. เขตตัญญู
หรืออาत्मันมีอยู่ก่อนลักษณะ. มาถูกผูกพันด้วยลักษณะ
ในภายหลัง. เมื่ออาत्मันมีความหลุดพ้นอยู่ก่อนแล้ว
มาถูกขังได้ก็จักนับว่าเป็นความหลุดพ้นจริงจ้งอะไรได้
ความเข้าใจนี้ยากหน่อย. แต่ก็พอก่อย ๆ กิจพิจารณา
ได้. ทกลงว่าหลักอนัตตาของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก
สำหรับถอนความยึดมั่น. ถือนั้นในตัวคน อันเป็นเหตุให้
เกิดอหังการ (ความถือว่าเรา) มมังการ (ความถือ
ว่าของเรา) อนึ่ง ตามโหราของโลก. ใครจะเรียกว่า
ตนหรืออะไรก็ตามใจ. เราก็ผูกกับเขารู้เรื่อง. ก็ยอม
ผูกตามสมมติบัญญัติ. เป็นแต่ในการพิจารณาหาเหตุ
ผลสอนใจ. เราไม่ยึดถือตามสมมตินั้น.

๑๘. หลักอริยสัจ

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! นคือทุกขอริยสัจ ได้แก่ ความเกิด แก่ ตาย ความเศร้าโศกคร่ำครวญ ทุกข์กาย ทุกข์ใจ คับแค้นใจ เป็นทุกข์แต่ ละอย่าง ปราภวนาสังโศ ได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ ประจวบกับอารมณ์อื่นไม่เป็นทุกข์ก็เป็นทุกข์ พลัด พราภจากอารมณ์อื่นเป็นทุกข์ก็เป็นทุกข์ โดยย่อ ชั้น ๕ ที่ยังยึดถืออยู่เป็นทุกข์.”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! นคือทุกขสมุทัย อริยสัจ (เหตุให้ทุกข์เกิด) ได้แก่ตัณหาอันทำให้ เกิดอีก ประกอบด้วยความติดด้วยอำนาจความเพลิน ขันติขังในอารมณ์นั้น ๆ กล่าวคือ ความทะยาน อยากในอารมณ์ที่ใคร่ ๑ ความทะยานอยากมีอยาก เป็น ๑ ความทะยานอยากไม่มีไม่เป็นที่ ๑.”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! นคือทุกขนิโรธอริยสัจ

(ความดับทุกข์) ได้แก่ความดับโดยสิ้นความติด
ไม่มีเหลือ ความสละ ความวาง ความปล่อย ความ
ไม่อาลัยตัดหนั้นแล.”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! นี้คือทุกขนิโรธคามินี
ปฏิปทาอริยสัจ (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์)
ได้แก่ทางมีองค์ ๘ อันประเสริฐนั้นแล กล่าวคือความ
เห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ ทำ
การงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ พยายามชอบ ๑
ระลึกชอบ ๑ ตั้งใจมั่นชอบ ๑.”

“—ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! ก็เมื่อใดแลปัญญา
อันรู้เห็นตามเป็นจริง ในอริยสัจ ๔ เหล่าอันมี
รอบ ๓ มีอาการ ๑๒ ดังกล่าวมานี้ของราหมคชค
แล้ว เมื่อนั้น เราจึงยืนยันตนว่าเป็นผู้ตรัสรู้ซึ่ง

๑. รอบ ๓ คือสังขญาณ ญาณรู้ตัวอริยสัจ ๑ กิจจญาณ ญาณรู้หน้าที่ที่
ควรทำในอริยสัจ ๑ กถญาณ ญาณรู้หน้าที่ที่กระทำแล้ว ๑ เป็นไขใน
อริยสัจ ๔ จึงมีอาการ ๑๒.

สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม --”

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร. ๔/๑๗. ๑๘/๕๒๗.

อธิบาย : เรื่องอริยสัจนี้ผู้เรียบเรียงได้เขียนคำอธิบายไว้ละเอียดแล้วในหนังสือเรื่อง “อริยสัจ คืออะไร?” ฉะนั้น ในการนี้จะกล่าวเฉพาะที่เป็นปัญหาอริยสัจข้อต้นกล่าวถึงทุกข์ มองอะไรเป็นทุกข์ไปหมด แล้วก็แสดงเหตุให้ทุกข์เกิด แสดงความดับทุกข์ แสดงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์โดยลำดับ ทั้งนี้เป็นเหตุให้ผู้ศึกษาพุทธปรัชญาที่เป็นฝรั่งบางคน หรือหลายคนลงความเห็น ว่า พระพุทธศาสนา มองในแง่ร้าย (Pessimistic) มีคำกล่าวถึงนักมองในแง่ร้ายหรือที่อังกฤษชื่อกันว่า นักทุนิยม (Pessimist) ไว้ว่า (เขาไม่สามารถช่วยตัวเองให้มองแง่ที่ดีงามของโลกได้” เราจะแก้เขาว่าอะไร? ตามความเห็นของผู้เขียน นักมองในแง่ร้ายนั้นได้แต่ติโน่นทีนี้ หาได้ชี้แง่ดีหรือวิธีแก้ไขไว้ไม่. แต่ถ้าเราอ่านเรื่องอริยสัจดูให้ดีจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ชี้เพียงทุกข์เท่านั้น หากชี้ให้รู้จักเหตุ

แล้วชี้ให้หาหนทางดับทุกข์พร้อมกันไป เป็นอันแสดง
 แน่ทีไว้ในชั้นที่สุด ผู้ศึกษาเรื่องอริยสัจจะไม่ต้องใจ
 ผ้อหรือหทหนู่เพราะเรื่องทุกข์ แต่จะรู้จักวิธืหาความสุข
 ด้วยการศึกษาให้รู้ทุกข์พร้อมทั้งเหตุของมัน แล้วแก้ไข
 ดับทุกข์นั้นด้วยข้อปฏิบัติอันมีเหตุผล คือ มรรค ๘
 เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนา
 ที่มองในแง่ร้ายเลย หากสอนให้รู้จักแก้ทีโดยกำจัดแ่ง
 ร้ายต่างหาก และเรื่องอริยสัจนี้ก็คือธรรมะอันประกอบ
 ด้วยเหตุผลพร้อมทั้งข้อปฏิบัติไว้อย่างสมบูรณ์นั่นเอง
 ทั้งนี้ว่าเป็นหลักสำคัญยิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว จึง
 กล้าปฏิญาณพระองค์ว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

๑๕. หลักนิพพาน

(๑) “พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวพระนิพพาน
 ว่ายอดเยี่ยม.”

ธัมมบท ๒๕/๔๐.

(๒) “พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง.”

ธัมมบท ๒๕/๔๒.

อธิบาย: ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา ถ้าไม่รู้เรื่อง
 อริยสัจ ๔ ไม่รู้เรื่องนิพพาน ก็ควรเรียกได้ว่า ไม่รู้จัก
 พระพุทธศาสนา. อริยสัจ คือ เหตุและผล ส่วนพระ
 นิพพาน คือ ธรรมะที่พ้นไปจากเหตุผล. - ถ้าจะเทียบ
 ด้วยการเดินทางไปยังสถานที่แห่งหนึ่ง การเดินทางคือ
 เหตุ การถึงคือผล แต่สถานที่ถึงนั้นไม่ใช่เหตุไม่ใช่ผล
 คราวนี้จึงมาถึงปัญหาเรื่องความหมายของพระนิพพาน
 คำว่านิพพานแปลว่า "ธรรมชาติที่ดับ" ก็ได้คือเพลิง
 กิเลสเพลิงทุกข์ดับหมดไม่มีในนิพพานนั้น. แปลว่า
 ธรรมชาติที่ออกจากค้นหาเครื่องร้อยรัดก็ได้ คือไม่
 มีค้นหาเครื่องร้อยรัดในนิพพานนั้น. ถ้าจะพูดให้เข้าใจ
 ง่ายเมื่อแปลนิพพานว่าดับ ก็หมายได้ตั้งแต่ต่ำจนถึงสูง
 ที่สุด คนปฏิบัติตามหลักศีลธรรมย่อมดับความเหือก
 ร้อนได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติ คือปฏิบัติได้น้อยก็
 ดับได้น้อย ปฏิบัติได้มากก็ดับได้มาก ปฏิบัติได้ถึงที่สุด
 ก็ดับได้เด็ดขาด กล่าวตามหลักอนัตตาแล้ว พระนิพ
 พานเป็นอนัตตาคือไม่เป็นตัวตน เพราะถ้าเป็นตัวตน

ก็ยังไม่หลุดพ้นเพราะยังไปติดอยู่ที่ตัวตน เหมือนอย่าง
 ว่าไฟดับ ต้องไม่มีตัวตนของไฟ ถ้ายังมีตัวตนของไฟ
 เราก็มองเห็นไฟ และไม่เรียกว่าไฟดับ ทั้งปัญหาต่อไปว่า
 ถ้าพระนิพพานหมายถึงธรรมชาติที่ดับแล้ว พระ
 นิพพานก็ไม่มีนั่นเอง แก้วว่า พระนิพพานไม่ได้หมายถึง
 ดับตัวเอง หากหมายถึงว่าเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ดับ
 ไป เปรียบเหมือนไฟดับไป แต่สภาพที่ดับยังมีอยู่
 หรือโรคหายแล้ว ความไม่มีโรคมีอยู่ ถามว่า พระ
 นิพพานเป็นสภาพที่เข้าใจยาก เป็นสภาพที่ดับ จะว่า
 เป็นสุขอย่างไรกัน จะเอาอะไรมารู้ว่าเป็นสุข ทอบว่า
 เราเคยชินอยู่แต่ความสุขโลก ๆ ที่ต้องอาศัย ตา หู เป็น
 คัน เป็นสื่อให้รู้ จึงเข้าใจว่าความสุขนั้นมีได้ด้วยความ
 รู้สึกอย่างเคี้ยว แท้จริงพระนิพพานไม่มีสุขชนิดโลก ๆ
 เพราะสุขอย่างโลกยังเกิดได้ดับได้ แต่สุขอย่างนิพพาน
 หมายถึงว่าไม่มีทุกข์ คือพ้นเขตของทุกข์นั่นเอง และ
 ที่เรียกว่าสุขนั้นก็ขอยืมคำพูดในทางโลกไปเรียกเท่านั้น
 ความซึ้งนี้เป็นของรู้ได้จำเพาะคนผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติไปให้

ถึงที่สุดแล้วจะไม่แย้งกันเลย ถ้าต้องการพิสูจน์ว่าพระ
 นิพพานเป็นสุขอย่างไรก็ปฏิบัติตามมรรค ๘ หรือตาม
 ศีล สมาธิ ปัญญาเถิด เปรียบเหมือนการอ่านหนังสือ
 ออก มีสภาพเป็นอย่างไร ถ้าหัดอ่านจนออกแล้วจะรู้เอง
 หรือเปรียบเทียบการพูดกันถึงเมือง ๆ หนึ่งว่า เป็น
 อย่างนี้ อย่างนั้น อย่างไรก็ตามก็ไม่ชัดเจนเหมือนไปให้ถึง
 เห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ยิ่งพระนิพพานเป็นโลกุทธะ
 พ้นจากโลก เรายืมถ้อยคำในทางโลกมาบัญญัติก็คงไม่
 ตรงแท้เหมือนคนที่พยายามอธิบายว่าสีขาวเป็นอย่างไร
 ให้คนจักษุบอกแต่กำเนิดพัง คนจักษุบอกไม่เคยเห็น
 สีใด ๆ เลย แม้จะอธิบายให้ฟังอย่างไรก็เข้าใจไม่ได้
 เช่นอธิบายว่าสีขาวนั้นเหมือนกระดาษ เขาก็คงเข้าใจ
 ว่าสีขาวนั้นคือสิ่งที่เป็นแผ่น ๆ หรือสีขาวนั้นคือที่ไม่ดำ
 เขาก็ไม่รู้ดีกว่าไม่ดำนั้นเป็นอย่างไร เพราะแม้สีดำเขา
 ก็ไม่รู้จัก. แต่ถ้ามีหม้อที่ตีรักษาตาเขาหายสามารถ
 แลเห็นได้ พอชี้ให้ดูว่านี่คือสีขาวก็ไม่ต้องอธิบายกัน
 ต่อไปอีก เขาเข้าใจได้ทันที. แง้งต่อไปว่าพระนิพพาน

ถ้าไม่มีความสุขอย่างโลก ๆ ไม่มีหนัง ไม่มีละคร
หรือความสนุกสนานอะไรแล้ว ก็คุณำปฏิบัติเพื่อ
บรรลุละเลย. แก้วว่า ถ้าเราเอาความรู้สึกอันเคยชินมา
ตัดสินแล้วก็เป็นอย่างนั้น แต่ถ้ายอดใจออกไปมอง
ห่าง ๆ คุบบ้าง ก็พอจะเห็นได้ เช่นนอนกินอุจจาระ
เอรีคอร้อย ถ้าเอาความชินของนอนมาวัด มันก็จะ
เห็นเป็นว่า ในที่ใดไม่มีอุจจาระให้กิน ในที่นั้นไม่มี
ความสุข หรือสุนัขชอบกินซากศพ ชอบกลูกเกลือก
น้ำเหลือง หรือสิ่งของที่เน่า ๆ ถ้าเอาความเคยชินของ
สุนัขมาวัดแล้ว มันกลับเห็นว่าการที่มนุษย์มาลงคม
นำอบนั้นเป็นการโง่ เราลองเอาสำลีชุบน้ำอบให้มันคม
มันจะเบนจุมุกหนี แต่ถ้ามันอดใจให้สูงมากขึ้นกว่า
นั้นได้ มันก็จะเห็นได้ว่าความสุขที่มันหลงติดอยู่นั้นเป็น
ของต่ำช้าและน่ารังเกียจสำหรับมนุษย์ คราวนี้ในหมู่
มนุษย์เรา เราเอาความเคยชินของเราวัด เราก็จะ
เกณฑ์ให้พระนิพพานดี ต่อเมื่อมีสุขอย่างที่เราเคย
ประสบในมนุษย์ ถ้าเราอดใจให้สูงกว่าเดิม มองดู

อย่างที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายของพระองค์
มองบ้าง เราก็จะรู้จักตัวเองดีขึ้น เหมือนเมื่อเรามีอายุ
มากแล้วหัวเราะเยาะเด็ก ๆ ที่เล่นตุ๊กตา เล่นขายของ
เล่นร่อนรูปว่าไม่สนุกอะไรเลยฉะนั้น. ในชีวิตของเรา
เราเองนี้ ความรู้สึกเป็นสุขต่าง ๆ กันตามวัยตามอายุ
เพราะฉะนั้น จึงควรศึกษาเรื่องพระนิพพานด้วยใจอัน
สูง เพื่อยกระดับของเราให้ขึ้นสู่ระดับของพระพุทธเจ้า.

๒๐. หลักรความไม่ประมาท, บัณฑิตโอรส

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! บัดนี้เราเตือนท่าน
ทั้งหลายสังฆารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา
ท่านทั้งหลายจงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม
เถิด.”

มหาปรินิพพานสูตร ๑๐/๑๘๐.

อธิบาย : พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องความไม่
ประมาทเป็นพระโอรสสุดท้าย ในที่อื่นทรงสั่งสอน

คุณงามความดี บำเพ็ญประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน ให้
สมบูรณ์เถิด.

